

ERDÉLY

TURISTASÁGI, FÜRDŐÜGYI ÉS NÉPRAJZI FOLYÓIRAT.

AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET ÉRTESETŐJE.

A KÖZGYÜLÉS MEGBIZÁSÁBÓL

SZERKESZTETTE:

GYALUI FARKAS DR.

FŐDOLGOZÓTÁRSAK:

Hangay Oktáv, Hankó Vilmos dr., Herrmann Antal dr.,
Márki Sándor dr. és Téglás Gábor.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

E FOLYÓIRATOT

AZ E. K. E. TAGJAI

TAGDIJUK FEJÉBEN

KAPJÁK.

ELŐFIZETÉSI ÁRA

NEM TAGOKNAK 5 frt

EGYES SZÁM ÁRA

50 kr.

1895. * IV. évi folyam.

47 képpel, 2 térképpel és 5 képmelléklettel.

KOLOZSVÁR

KIADJA AZ ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET.

NYOMATOTT GOMBOS FERENCZ LYCEUM-NYOMDÁJÁBAN.

108129

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TARTALOM.

Életrajzok.

<i>Márki Sándor dr.</i> : Szádeczky Lajos dr. (Arczképpel) — — — — —	137
<i>Radnóti Dezső</i> : Potsa József (Arczképpel.) — — — — —	2
» » Guzmán János. (Arczképpel.) — — — — —	97
» » Baróthi Jenő. (Arczképpel.) — — — — —	193
<i>Papp György</i> : Bethlen László gróf. (Arczképpel.) — — — — —	193
<i>Varró László dr.</i> : Csató János. (Arczképpel.) — — — — —	49

Nagyobb czikkelyek.

Olvasóinkhoz — — — — —	1
<i>Bartha Miklós</i> : A mezősegi oláh — — — — —	100
<i>Buda Ádám</i> : A hátszegvidéki havasok legszebb pontja — — — — —	68
<i>Czirbusz Géza dr.</i> : A Jára völgye és népe — — — — —	261
<i>Dercsényi Dezső</i> : A szkiit barátok közt — — — — —	209
<i>Györke Lajos</i> : Képek a fogarasi havasokból:	
» I. A Szádeczky-tó és környéke — — — — —	21
» II. A Szádeczky-tótól a Bulea-völgybe — — — — —	63
<i>Gajji Samu</i> : III. A szombatfálvi völgy és monasteria — — — — —	
<i>Hangay Oktáv</i> : Adatok Kolozsvármegye turistai feldolgozásához. I. II. — 226, 292	
<i>Herczegh Mihály</i> : A turisták — — — — —	144
<i>Hermann Antal dr.</i> : Erdély az «Osztrák-Magyar Monarchiában» — — — — —	18
» » Folyóiratunkról — — — — —	34
<i>Jékay Ilona</i> : Emlékezzünk Radna-Borberekről — — — — —	250
<i>Márki Sándor dr.</i> : Az első magyar turisták — — — — —	5
<i>Merza Gyula</i> : A magyar örmények ethnográfiai hanyatlásának skairól és azok orvoslásáról — — — — —	216, 284
<i>Németh Gyula dr.</i> : Egy lap Zilah város történetéből — — — — —	294
<i>Szádeczky Lajos dr.</i> : Székely történetek és históriák — — — — —	53
<i>Téglás Gábor</i> : Kirándulás a szászvárosi havasokra — — — — —	76
<i>Téglás István</i> : Godian — — — — —	117
<i>Urnánczy Nándor dr.</i> : A gyilkos-tó és környéke — — — — —	8
» » A Csalhó — — — — —	197
» » A borszéki viszhangról — — — — —	257
Kirándulások — — — — —	148
Utmutatás a havasokba kirándulókrak — — — — —	154

Irodalom.

Ásványvizek kezelése — — — — —	78
Disznunka Erdélyről — — — — —	80
Fürdőirodalmi könyvtár értesítője — — — — —	40, 19
Háromszékvármegye monográfiája — — — — —	40

Külföldi fürdők, gyógyító helyek és ásványvizek — — — — —	89
Székelyföld — — — — —	37
Turista közlöny — — — — —	80
Turisták Lapja — — — — —	80
Udvarhelyvármegye Kalauza — — — — —	80

Fürdőügy.

Bálványos fürdő megnyitása — — — — —	186
Bodoki «Matild»-viz hódítása — — — — —	46
» » a székes-ővárosban — — — — —	91
» » vize — — — — —	184
Dombhát — — — — —	187
E. K. E. az erdőlyrészi fürdőkért — — — — —	46
Kászoni fürdő gyógyító forrásai — — — — —	92
Korond fürdő — — — — —	90
Korond — — — — —	185
Málnási Mária-forrás — — — — —	183
Maros-Ujvár — — — — —	186
Radna-Borberék — — — — —	187
Sztojcai fürdő — — — — —	46
Sztojcai forrás vize — — — — —	183

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Egyesületi élet.

A központból :

E. K. E.-bankett — — — — —	298
Királylátogatás alkalmával rendezésben részvételünk — — — — —	232
Központi értekezlet apr. 3-án — — — — —	81
Közgyűlés jul 5 - 8-án — — — — —	157
Tisztikari tanács márcz. 9-én — — — — —	81
Turista-kongresszusi előértekezlet — — — — —	166
Tűzoltó-kongresszus rendezésében részvételünk aug. 17—20-án — — — — —	229
Választmányi gyűlés febr. 9-én — — — — —	40
» » máj. 11-én — — — — —	118
» » jun. 27-én — — — — —	168
» » szept. 11-én — — — — —	230
» » okt. 11-én — — — — —	305
» » nov. 12-én — — — — —	306

Az osztályok köréből.

Alsófehérmegyei osztály — — — — —	171, 307
Bécsi osztály — — — — —	232, 229
Brassóvármegyei osztály — — — — —	43, 125, 173, 309
Fogaraszvármegyei osztály — — — — —	41, 175
Háromszékvármegyei osztály — — — — —	175, 312

Kolozsvármegyei osztály	— — — — —	49, 85, 120, 169, 317
Petrozsényi osztály	— — — — —	320
Szebenvármegyei osztály	— — — — —	176
Torda-Aranyosvármegyei osztály	— — — — —	320
Udvarhelyvármegyei osztály	— — — — —	87, 178, 322

Testvéregyesületek köréből:

Háromszékvármegyei székely egyesület	— — — — —	45
Magyarországi Kárpát-egyesület választmányi gyűlései	— — — — —	127
Pécsi Meesek egyesület	— — — — —	89

Különfélék.

Csetátyc	— — — — —	187
Képmellékleteink	— — — — —	187
Gyilkos és Szent-Annató	— — — — —	48
Tűzoltó-kongresszus	— — — — —	187
Tyeja	— — — — —	187
Vád az E. K. E. ellen	— — — — —	47

Képek.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Képmellékletek.

1. Vizesés a visti völgyben.
2. Zuhogó a felső-szombatfalvi völgyben.
3. Nagy Kőhavas.
4. Kőrösvölgy.
5. Salamon-szikla Brassónál.

Arcképek.

Baróthi Jenő	— — — — —	194
Bethlen László gróf	— — — — —	196
Csató János	— — — — —	51
Gúzman János	— — — — —	98
Potsa József	— — — — —	3
Szádeczky Lajos	— — — — —	135

Tájképek.

A hol a felhő terem; (1. A Radnóti-él. 2. Albota-gerincz. 3. Vunetora kettős csuca.) Györke Lajos felvétele	— — — — —	29
Csetátyc Verespataknál. (Négy kép.) Goró Lajos rajzai	— — — — —	148, 149, 151, 153
Dévényi várom. Márián József felvétele	— — — — —	257
Dombhát Livia-forrás kutja. Klösz György felvétele	— — — — —	258
Dombhát fürdővendéglő	» » »	259
Durani templom. Concha Erzsi felvétele	— — — — —	202
Felső-szombatfalvi Monasteria. Györke Lajos felvétele	— — — — —	111
» völgyben átjáró hid. Györke Lajos felvétele	— — — — —	113

Felső-Tömös a predeali alagut előtt	210
Godean csuca. <i>Téglás István</i> rajza	73
Godiani menedékház. <i>Téglás István</i> rajza	79
Gizella-udvar Pozsonynál. <i>Márián József</i> felvétele	245
Gyilkos-tó. <i>Urmánczy Janka</i> rajza	9
Járvölgy forrásköze (Térkép)	268
Járvölgy forrásrendszere (Térkép)	269
Juhok. (Záró kép.) <i>Goró Lajos</i> rajza.	
Kalugyerek udvara. (Két kép.) <i>Concha Erzsí</i> felvétele.	204, 207
Kalugyerek főnöke. <i>Concha Erzsí</i> felvétele	205
Kis-Békás szoros. <i>Urmánczy Janka</i> rajza	13
Korond fürdő	90, 91
Lovas turistanő	250
Mezőségi oláh. (Czimkép.) <i>Goró Lajos</i> rajza	100
Mezőségi oláhok : zántás közben. <i>Goró Lajos</i> rajza	101
Mezőségi juhnyáj. <i>Goró Lajos</i> rajza	103
Mezőségi oláh fau. <i>Goró Lajos</i> rajza	105
Omu	213
Ördögszoros Radna-Borbereknél	251
Schitul Dusan a Csalhóval. <i>Concha Erzsí</i> felvétele	197
Szurduk. <i>Urmánczy Janka</i> rajza	15
Tyeja belülről. <i>Istvánffy Gyula</i> felvétele	145
Tyeja kívülről. <i>Istvánffy Gyula</i> felvétele	147
Védőkunyhó a Tericza hegygerinczen. <i>Györke Lajos</i> felvétele	65
Pozsonyi Széchenyi-halom. <i>Márián József</i> felvétele	233
Radna-borbereki kohó utja	252
» » bányatelep	253
» » fürdő és forrás kutja	154
» » kincstári zuzók	255, 256
» » fürdő szállója	273
Radnai templom romjai	257

Fénynyomat, Divald K. fia Eperjes

Győrke Lajos felvétele.

Vizesés a Visti völgyben.

(Háttérben a Vistea mare csúcs.)

AZ

ERDÉLYRÉSZI KÁRPÁT-EGYESÜLET

HIVATALOS ÉRTESITŐJE.

KOLOZSVÁR. 1895. JAN.—FEBR. IV. évf. 1—2. SZÁM.

Olvásóinkhoz.

Diszesebb kiállításban, új czimképpel indítjuk meg folyóiratunk IV-ik évfolyamát. Törekvésünk az idén is az lesz, hogy megismertessük tagjainkkal az erdélyi részt és hogy képen is megörökítsük annak minden szépségét. E végből gondoskodtunk, hogy kiváló művészek sorakozzanak munkatársaink közé. Az újítást fokozott mértékben folytatni fogjuk és szándékunk az ezeréves kiállításra úgy belső tartalomban, mint külső kiállításban a legszebbet nyújtani.

Természetesen folyóiratunkat csak úgy fejleszthetjük, ha tagtársaink jóindulatukat és támogatásukat nem vonják meg tőlünk, de sőt tisztelettel kérjük t. tagtársainkat, sziveskedjenek tagok gyűjtésével előmozdítani ama törekvésünket, hogy már az idén mi-

nél több képpel és önálló képmelléklettel gazdagíthassuk folyóiratunkat. Ha minden tagunk csak még egy tagot nyer meg ügyünknek: a cél el van érve.

Bizalommal és reménységgel kérjük tehát a támogatást.

Kolozsvár, 1895. február 22.

Feilitzsch Árpád br.,

társelnök.

Rádnófi Dezső,

főtítkár.

POTSA JÓZSEF.

— Az E. K. E. alelnöke. —

A székelyek atyját mutatjuk be olvasóinknak. Azt a férfit, ki törhetlen szívóssággal munkálkodik a székelység haladása érdekében s kinek egyesületünk is kezdetől fogva igen sokat köszönhet.

Potsa József ez idő szerint Háromszékvármegyének a főispánja és mint ilyen, a vármegye közgazdasági, ipari és kulturális ügyeiért dolgozik kitartó tevékenységgel. Ő volt az első, aki a székely kivándorlás kérdésében a baj kutforrását kutatta és annak elenyésztetése végett első sorban tőkéről, olcsó pénzről gondoskodott, két pénzintézetet alakítván e célra. Majd a székely ipari termékeknek igyekezett piacot teremteni. Alakított tehát *Székely háziipar-egyesület*-et, azután *Székely szövő-gyár*-t. Az ő alkotása a *megyei szegények menedékháza*, a *megyei fiú árva- és szeretet-ház*, mely intézmények gyöngéd szíveről, humánus gondolkozásról tesznek tanúságot. Állított *műlakatos tanműhely*-t, melynek termékeit kezdetben majdnem mind ő vásárolta meg. Az ő támogatásával jött létre a *jóteköny nőegyesület*, a *tűzoltó-egyesület* stb. Kiváló nagy alkotása a *Székely Nemzeti Múzeum* is.

POTSA JÓZSEF,

az E. K. E. központi alelnöke és Háromszékvármegyei osztályának
elnöke.

Egyesületünket azonban inkább az érdekli, hogy a vármegye területén levő fürdők: Előpaták, Málnás, Kovászna az ő buzditására tették meg azokat a fontos lépéseket, melyeknek következtében fokozatos fejlődésnek indultak. És mikor már a helyi eszközök kimerültek, megalakította az E.K.E. *Háromszékvármegyei osztályát*, melynek feladata a megye természeti kincseit megismertetni és ez által a székelységnek közgazdasági fejlődését előmozdítani. Az osztály akkora tevékenységgel kezdette meg működését, hogy kirándulásai iránt országos volt az érdeklődés. *Potsa* József elnöklete és vezetése alatt hat kirándulást rendezett ez osztály és mindenik egy-egy diadalut volt. Háromszáznál több idegen vett e kirándulásokban részt, megismerkedve a székelyföld legszebb természeti kincseivel és elvívén hírét ennek a szép földnek és vendégszerető népének.

A tavasszal az osztály új életet kezd és *Potsa* József elnökének szellemével, lángbuzgalmával bizonyára nagy eredményeket érend el.

Életrajzi adataiból kiemeljük, hogy Maros-Vásárhelyt született 1836-ban. Iskoláit Kolozsvárt végezte. Azután sokáig gazdálkodott, míg 1861-ben Kis-Küküllővármegye jegyzője lett, később ugyanitt generalis székbiró. Az alkotmány megszűntével visszavonult dányáni birtokára és ott *Potsa* Mária áldott lelkü feleségével, kivel 1859-ben kelt egybe, valódi mintagazdaságot teremtett.

Az 1867. évi kiegyezés után ő sem maradhatott elvonultságban és elfogadta Kis-Küküllővármegye meghívását, melylyel a közigazgatási főbirói székbe ültette és öt évi szolgálat után már mint alispán szolgálta a vármegyét. 1877-ben pedig Háromszékvármegye főispánjává nevezte-tett ki és azóta ez állást tölti be a legnemesebb hivatással.

AZ ELSŐ MAGYAR TURISTÁK.

Irta : Márki Sándor dr.

A magyar turisták első sorban jubilálhatják a honfoglalás ezredik évfordulóját. Mielőtt ugyanis Árpád hadai átkeltek volna a Kárpátokon, egyes vitézeket küldtek előre, kik hírt vigyenek nekik a meghódítandó föld természetéről, népéről, viszonyairól ; s egyetlen területet sem árasztottak el, mielőtt ilyes részletes tudósításokat nem szereztek maguknak. Ez a „földerítő szolgálat“, a hogy katonai műnyelven ma nevezik, kétszeresen helyén volt akkor, mikor már meg voltak ugyan a Kárpátok, de még nem voltak Kárpát-egyesületek, hogy „helyesbítő bizottságok“-at küldjenek ki a katonai térképek megigazítására.

Lóháton, oldalukon görbe karddal, hátukon tegezzel jártak be messze-földeket ezek a portyázó vitézek, kik semmiesetre sem tartottak ugyan igényt rá, hogy akár turistáknak, akár valóságos utazóknak nevezzék őket; de mindezek tulajdonságaiból mégis sokat kellett bírniok. Térkép nélkül, a csillagok és a maguk józan esze után jobban eligazodtak, mint a nagyidai cigányokat ostromló generális, a ki síkon állt ugyan, de kerestette a hegyet, mert az bele volt rajzolva a térképbe. A vezérek korabeli magyaroknak egész haditörténete bizonyítja, hogy az Arany János paródiájához hasonló földrajzi tájékoztat-lanság vádja legkevésbé sem érheti őket.

S ha a nemzet egy-egy megmozdulása előtt a későbbi krónika-írók rendszeren leírják a tájékot, hová a nomád magyarok menni kívántak, elég híven megtartják az időrendet; mert az útrakelés a kémek tudósításainak meghallgatása után történt. A krónikaírók saját koruk geográfiai ismeretéről számolnak ugyan be; de mindenesetre sejtetik, ni mindenre kiterjedhetett a kémek figyelme. Elmondják a föld fekvését azokkal a határokkal, melyek a nép befogadására alkalmasok volnának; jellemzik domborzatát, termőképességét, a rajta levő folyó-és állóvizeket. Lerajzolják a népet, termete, ereje, száma, erkölcei, vitézsége s hogy úgy mondjam, politikai és társadalmi viszonyai szerint is. Felsorolják az állat-, növény- és ásványország nevezetességeit, sőt magáról az éghajlatról sem feledkeznek meg.

E tudósítások kétségkívül reális alapokon nyugodtak s ha egyben másban, hogy a nép kedvét el ne vegyék tőle, élénk színben tün-tették is föl a bejárt vidéket, távolállottak Hány János obsitos geogra-fiájától. Jelentéseik nem maradtak reánk; mert hiszen az a rajz, a

mit a Névtelen Jegyzőnél, Kézaynál, Márknál stb. Scythiáról, vagy más országokról találunk, csak magának a krónikairónak — jobbadán irodalmi — értesülése nyomán készült; de hogyha hazánkban, az egész középkoron át, helyesebben ösmerték Európa keleti részét, mint a többi nemzetek — *Herberstein* könyvének megjelenéséig (1557.) — általában, úgy ezt csak a kémekek elterjedt tudósításainak tulajdoníthatjuk. Az ő elbeszéléseit leghivebben a hegedősök és regemondók „csacsogó énekei“ őrizték meg néhány századig; mindenesetre addig, míg az írás és tudakosság jobban el nem terjedt; mert hiszen a mint Béla király névtelen jegyzője megvetette „a parasztság csalfa meséjét s a hegedősök csacska énekét“, melyet igen éktelennek és elég illetlennek tartott ismeretterjesztésre, úgy hirdették mások is, hogy „inkább az irományok bizonyos fejtegetéséből és a históriák nyilvános magyarázatából kell nemesen érteni e dolgok valóságát.“ A népies geografiának, ez aristokratikus felfogás következtében, csak a mesegyűjteményekben van ma még némi helye.

Azonban a követelőző krónikások is megőrizték egyes ilyen parasztgeográfusok, országbajárók neveit s tudósításaiknak emlékeztét, ha nem is részleteit.

Hagyomány szerint — Kíev alatt — az oroszok magasztalták fel előttük Magyarországot: „mondják vala ugyanis, hogy ott igen nevezetes forrásvizek folynak egybe, a Duna és Tisza és más igen nevezetes jó hallal bővelkedő források, mely földön szlávok, bolgárok, oláhok és a rómaik pásztoraik laknak;“ és — szintén a hagyomány szerint — kíevi ruthének kalauzolása mellett érkeztek Lodomér városáig; — Galicziában ismét az odavalók beszélték el nekik, politikailag hogyan van felosztva a hajdani Hunország; s 2000 galicziai íjász és 3000 paraszt ment azután előre, hogy nekik a Havaserdön át utat készítsenek az ungi határszélig. Mindebből csak az tűnik ki, hogy felhasználták az útjokba esett népek értesítéseit, egyúttal azonban közvetlen szemlélet alapján győződtek meg a tényekről.

„Köztanácsot tartva — így szól a krónika — *Kusidot*, *Kund* fiát, követül küldék, hogy menjen és tekintse meg azt az egész földet és ismerje ki a föld lakosait. Midőn tehát Kusid Magyarország közepébe érkezett és a Duna mellékére ereszkedett, a helyet gyönyörűségnek, a földet köröskörül jónak és termékenynek, a folyó vizét jónak, melékét jó legelőnek látta s megtetszett nekie.“

Hasonlót írnak *Tarczal* vitézről, kit szintén kémlelés végett küldöttek ki, hogy „a föld minőségét körülnézze és minél hamarabb viszszerterve, hírt hozzon urának, Árpád vezérnek.“

Kíséretében volt *Onđ* és *Ketel* is, kik *Szalán* vezérhez voltak küldve. A három úr a Tarczal-hegyről vette szemügyre a földet s megtekintvén azt annyira, a mennyire szemük ereje engedé, „kimondhatatlanul megszerették s azon helyen, pogány szokás szerint, egy igen kövér lovat leölvén, nagy áldomást tőnek.“ Tarczal azután búcsút vett társaitól s mint aféle merész és fegyvereiben biztos ember, vitézeivel egyenesen Árpád vezérhez tért vissza, „hogy neki a föld hasznos voltát hírül vigye.“ Látszik tehát, hogy valóságos fegyveres karaván élén állott a serény vitéz s hogy az ösmeretlen veszélyeket rejtő országokat akkor is csak úgy kutatták, mint — ha ugyan szabad ily hasonlattal élni — pl. Stanley kutatja Afrikát.

A tarczali hegyen éppen mostanában találták meg egy lovastól elásott magyar vitéz sírját. Talán éppen a *Tarczalé* !

Voltak azonban a honfoglalás területének olyatén tanulmányozói is, mint pl. tizedfél század múlva *Vámbery Ármín*. „Töhötöm — ugymond a Névtelen Jegyző — küldé egy ravasz férfit, Farkas apját, az öreg (agg) Mándot, hogy loppal járva, kémlelje ki neki az erdőelvi (erdélyi) föld mivoltát s milyenek annak lakói. Midőn agg Mánd apa, Töhötöm kéme, *róka módjára* körüljárva, a föld jóságát, termékenységét és lakosait megtekinté, mennyire emberi szem beláthatja, kimondhatatlanul megszerette és sebes vágatva visszafordult urához. Ki is midőn megérkezett, azon föld jóságáról urának sokat beszéle; hogy azon földet igen jó folyók öntözik, melyek neveit és hasznait sorra elmondá“ stb.

„Sorra elmondá!“ fognak felkiáltani némelyek, kik sokalnak ilyesmit írást nem tudó embertől. Azonban Von den *Steinen* Károly pár év előtt egy geogr. kongresszuson számot adott ama tapasztalatáról, hogy indián kísérője, ki vele együtt először járt egy folyamvidéken, a folyó környékének neveit s kanyarulatai számát és irányát gyakran hívebben őrizte meg emlékezetében, mint azt — jegyzetei és rajzai mellett is — olykor ő maga teheté. S különben éppen a Mándról szóló fejezetben a Névtelen Jegyző oly határozottan hivatkozik a hegedősök énekére, hogy e hivatkozás maga is eléggé bizonyítja, még a XII—XIII. században is mily gonddal őrizé a hagyomány a honfoglalás részleteire vonatkozó tudósításokat.

Mánd emlékét, melyet Szatmárban egy falu neve örökít meg, gonddal kell őriznie az Erdélyrészi Kárpát-Egyesületnek is. Azon alkalommal, mikor majd a milleniumi turista-kongresszus után Erdély szép fennföldjére kalaúzolja vendégeit, a Híd-Almás és Esküllő közt levő kis vízvásztó hegység névtelen csúcsai közül nevezzen el egyet

Mándról. Talán azt, mely Daal és Esküllő fölött 540 méterrel emelkedik. Mert e hegyről látni lehet Almást is, Esküllőt is, a csata és az egyesülés helyét, azt a két pontot, hová Mánd éles szeme vezette az ősóket. S a kolozsvármegyei osztály, mely azt a vidéket még úgy sem kereste fel, a Mándi-hegyen majdan egész joggal ülheti meg annak az áldomását, hogy az ezeréves hazában ezeréves multja van az erdélyi turistaságnak!

A GYILKOS-TÓ ÉS KÖRNYÉKE.

Irta: Urmánczy Nándor dr.

Bizony messze esnek a nagyvilágtól azok a rózsaszínű, meg hófehér sziklacsúcsok, az örökzöld öreg fenyvesek, az a jéghideg pisztrángos víz, melynek halvány utánzata az alábbi három rajz. Olyan messze, hogy csak a kőszáli sas, a boldog oláh pásztor, egy-egy szenvedélyes vadász, vagy turista kereste fel . . . no meg Jókai fantáziája.¹⁾

Az újabb időben a kenyérért való küzdés már egy pár merész vállalkozót elhozott ide is és a fenyvesek zugása közé munkások zaja, szorgalmas fűrészek zakatolása, a havasi madarak éneke közé egészséges székely meg bajor menyecskék nótája, termelése vegyül.

De hát hol is van mindez?

Elmondom, mert meg van rendelve. De miután utazni nem szeretek egyedül és miután utazni legkellemesebb valami szép fiatal asszonynyal, hát tegyük fel, hogy most is utra készen, kisebb-nagyobb dobozok, táskák és egy ennivaló özvegy asszonyka társaságában a budapesti központi indulóház éttermében ebédelek.

Tegyük fel, hogy én is fiatal, erőteljes, kedves legény vagyok. Hogy az asszony szenvedélyes turista, én pedig szenvedélyesen szerelmes. Végül tegyük fel azt is, — nem akarván elítéltetni az emberek által, — hogy utazásunk végével oltárhoz vezetem.

Mindezek után nyugodtan mehetünk tovább. Azaz dehogy nyugodtan, már csengettek elsőt a Kolozsvár felé menő gyorsvonathoz és még nem fizettünk.

— Psz! Pinczér gyorsan fizetünk, különben itthagyjuk.

— Kérem aláson!

*

---

¹⁾ A Jövő század regényében.

Végre szemben ülünk egymással a kényelmes első osztályu kocsiban. Én örvendek, hogy nincs alkalmatlan utitárs. Persze szombat van, ilyenkor kevesebb honfi utazik. Még egy éles fütty. Mehet!

Órára nézek. Valóban pontosan betartják az időt: d. u. 1 óra

Urmánczy Janka rajza.

Gyilkos-tó.

55 percz. Órámról természetesen a szép özvegy gyönyörű szemére, kutatva, hogy hányadán vagyunk?

Miután azonban a játék végén úgy is férj és feleség leszünk, fölöslegesnek tartom leírni utunk történetét. Csak azt említem fel, a mi inkább érdekli azokat, a kik esetleg példánkat követve, felkeresik a Gyilkos tavát.

Tudvalevő, hogy a szépet csak akkor tudjuk igazán élvezni, ha kitartással, fáradsággal érdemeltük ki. S így vagyunk nemcsak az aszszonyokkal, hanem a *Gyilkos-tó*-val is.

Éjfél után átszállunk a gyorsvonatról Kocsárdnál személyvonatra, reggel öt órakor Maros-Vásárhelyt viczinális vonat fogad.

Szegény nagyságos asszonyom, már kezdi megbánni, hogy ekkora utra vállalkozott. Hátha még sejténé, hogy a Nagy-Czohárd rózsaszínű szikláit hol tükrözi vissza az átlátszó sima tó!

Szászrégen az utolsó vasuti állomás. Mialatt (kereszteljük Katalinnak őnagyságát) Katalin a *Städtische Gasthof* egyik szerényen burtorzott szobájában rendbehozza a haját, én kocsit keresek.

Egy óra alatt megvagyunk az alkudozással, átpakolással, reggelivel és most már állami uton haladtunk fülsiketítő csengettyű-szó mellett.

Elmarad a vécsi vár, a vidék mind festőibb lesz, a völgy keskenyedik, és én a kanyargó Maros partján merem csak először megkérdezni Katalintól, hogy bánja-e még a fáradságos utazást?

Katalin nem méltat válaszra, de szép arczáról leolvasom, hogy gyönyörködik a táj szépségében.

Meglassul a két szürke. Majd befordulunk egy vendéglő udvarára.

Ha templom volna, épen delet harangoznának *Ratosnyán*. Mert itt vagyunk, az őzek birodalmának középpontján. S ide járnak a szászrégeni szász atyafiak vadászni. Leülnek a Maros mellé és a kopó az orruk elé hajtja a kifáradt őzikét.

A vendéglőben pléh-kanállal esszük a levest. Adnak még sültet is és vasárnap lévén, utolsó fogásnak almásrétest. Biánki, az öreg talján szolgál fel, a kit kurucz magyar menyecskéje ugyancsak papucs alatt tart, s miután a pipáláshoz ért még csak, az ivóba költöztette ki a belső szobából.

Hanem siessünk, mert épen este lesz, mire *Topliczát* elérjük.

S itt inkognitót öltök magamra, mert ha megtudná az a család, a melylyel igen jó lábon állok, hogy fiatal özvegygyel utazom, baj lenne. Azért nem is sürgönyöztem kocsióért, a mit máskor mindig megszoktam cselekedni, ha erre járok és a minék az a jó oldala van, hogy teljes három órával hamarabb hoz el Szászrégenből Topliczára.

Katalin előtt persze eltitkoltam az itteni látnivalókat, a szép keretet, melegfürdőt, vizesést, etczetera.

Hanem annál inkább siettettem már hajnalban az indulást. Még sok és döcögős ut van előttünk. A vidék sem oly nagyszerű, kopár felszántott domboldalok, letarolt erdők. Csak Szent-Miklós körül gyö-

nyörködünk ismét annak szépségében. S itt terül el fenséges nyugalommal a gyergyói síkság körül övezve változatos alakulatu hegyekkel, havasokkal. Körben a hegyek lábai alatt kilencz tősgyökeres székelly falu fekszik és a templomok bádogg tornya, mint megannyi mesebeli csiszolt gyémánt, vakítóan verik vissza a magasra járó nap sugarait.

Katalin kifogyhatlan a kérdésekben. Hogy hívják ezt a falut? Kié az a rombadőlt kastély? ¹⁾ Hát ez a halom hogyan került ide a síkság közepére? ²⁾ Ott a hegyen az a nagy épület hozzáragsztott templomával bizonyára szerzetes-ház.

Gyergyó-Szt.-Miklóson ázután elengedjük a szászrégeni féderes fiakkert. Elhivatjuk Kercsó Pistát, a kinek jó üléses szekere, kitartó mokány lovai vannak. Korán ebédelünk, hogy még naplemente előtt eljussunk a Gyilkos-tó partjához.

A meredek *Pongrácz* tetejére igyekszünk fel, a mely vízvásztató a Maros és az Oláhországba siető *Békás* között.

Kercsó Pista a tetőn megrángatja lovai fülét. Katalin kitünően mulat rajta. De nemsoká ijedten kapaszkodik karjaimba, mert eszeveszetten, nagyokat döczczenve rohanunk a hegyoldalon lefelé.

— Jesszus Mária! Lassabban hajtson bácsi, mert felborulunk.

Kercsó Pista sunyi mosolygással válaszol: Ne féjjen küssasszon, tudják ezek a kabalák, hogy hova lépjenek!

Őserdők között, keskeny völgybe érünk, arasznyi patakhöz. Hatalmas páfrányok, óriás marti-levelek, tarka üde nefelejts családok szegélyezik a gödrös, kátyus erdei utat.

Katalin leszáll. Vadszegfűből, harangvirágból, gólyahirből, nefelejtsből, háromágu fenyőgalyból bokkrétát köt és jobban örül, mint Szelnár legékesebb csokrának.

A „kabalák“ csak néhol haladhatnak ügetve, legtöbbször lépést tartanak. De így is fogy az ut, és egyszerre, váratlanul megnyílik a völgy és előttünk áll a Gyilkos-tó egész pompájában.

Nem a vidékben, hanem Katalinban gyönyörködtem. Én már többször megcsodáltam a Nagy-Czohárd halvány rózsaszínü tar koponyáját, bársony mohával beültetett barázdás arczát, a sima sziklákba kapaszkodó egy pár óriási fenyőt ott fenn a magasban, melyeket sasok kerülgetnek mozdulatlan szárnyakkal. Én már sokszor hevertem a tópart puha gyepején s elnéztem a hegyoldalokon pompázó fenyőerdőt,

¹⁾ A Lázár gróf-féle várkastély Szárhegyen.

²⁾ A *Tutárdomb*, mely alatt 1658. óta félezernél több moldvai betörő alussza az igazak álmát.

az egyforma nagy, büszke fenyőket és lábaiknál meghalt testvéreik csontvázát, a mint a tó vizéből szomoruan kiemelkednek.

Mert hát ez a tó nem hasonlít társaihoz, nem úgy keletkezett, mint a többi. Tükrre nem tiszta, nem nézhetsz rajta végig. Csak két-három helyen van nagyobb tisztás, nagyobb víztükrök, a többit ellepik a tóból kimeredező szürke, vihartörte fenyőtörzsek, béna karokkal, korona nélkül, lombtalanul.

Ugy néz ki az egész, mint egy óriási temető, tele hintve szürke keresztekkel, siroszlopokkal.

Még nem is olyan régen, itt pompás őserdő virult. A hosszú, mély völgyben kis patak sietett a Nagy-Czohárd lábaihoz s azon túl... messze, idegen országba.

Egyszer azután, e század harminczas éveinek egyikén, pokoli láрма töltötte be a környéket.

A Nagy-Czohárd megunta hosszú, tétlen fekvését, megrázta bozontos fejét. Menydörögve hullottak alá a hatalmas sziklák, összezúzva, magukkal sodorva utjokban mindent: fát, gyenge virágot, földet.

És a völgy keskeny nyílása magasan el lett torlaszolva. A kis patak előtt el lett zárva az út. Mintha megsajnálta volna a Nagy-Czohárd a szomszéd, idegen országtól ezt a jéghideg, kristály, éltető vizet.

A kis patak két testvérkéjével ezután is szorgalmasan hordta a vizet és lassan-lassan a völgyet egészen elöntötték.

Az elöntött fenyők sorvadni kezdettek, lombjuk lehullott, ágait letörte a vihar, egy részük egészen eltűnt és Jókai Tatrangi Dávidja a jövő században bizonyára már epész sima tükröt, a szomorú, szürke keresztektől megtisztult Gyilkost fogja itt találni.

Katalin némán, átszellemülve, a szenvedélyes turista igazi gyönyörűségével élvezi ezt a panorámát. Majd elfeledve fáradságát, a tó öbléhez siet, hogy jobban láthassa az egész képet.

— Itt szeretnék meghalni, hisz oly fenséges itt minden!

— No még korán volna, édes Katalin.

— Pedig akkor jó a halál, a mikor az ember igazán boldog.

Szerettem volna e pillanatban hevesen magamhoz ölelni a szép asszonyt, de nem lehetett. Kercsó Pista „megítél“ volna a közelben.

E helyett szállásról kellett gondoskodni. Van ugyan a parton egy házikó, de tisztaság dolgában nem a legkifogástalanabb.¹⁾ És miután

---

¹⁾ Jövő nyáron csinos turistaházat fognak ide építeni.

holdvilágos, langyos éjszakára számítottunk, Katalin is nagyobb kedvet érzett a csillagos ég menyézete alatt kipihenni uti fáradalmait.

Kercsó Pista ügyességét csak most tudjuk igazán megbecsülni. Rövid idő alatt kész a kellemes fenyősátor. Előtte hatalmas tűz pattog.

Eljött a tóparti öreg székely halász is. Hatalmas pisztránggal kedveskedik, melyet nyársra húzva szakértően forgat a parázs mel-

Urmánczy Janka rajza.

Kis-Békás-szoros.

lett, mialatt mesél a havasi emberek irigylésre méltó hitével, egyszerűségével.

Elmondja az erős *Nuczu Dumitru* szomorú történetét, a ki Moldvából szökött ide, miután megölte fiatal feleségét vezetőjével együtt s aki itt a Nagy-Czohárd egyik sziklabarlangjában lakott és rablásból élt, a míg Isten haragja meg nem bünteté a halálok halálával.

Elmondja, hogy milyen bátor, merész volt Dumitru, hogy bejárt hetivásárra még Ditróba is. Hogy onnan lopta el éjnek idején az árva *Ferencz* Anikót, a ki bizonyosan a menyország angyalai között énekel azóta, most és mindörökké. Mert hát megsokalta a Mindenható Nuczu Dumitru sok gaztettét s midőn az ártatlan Anikó a sziklabarlangban térdénállva könyörgött a haramia előtt kegyelemért, és ez vadállat módjára, Istent káromolva markolt a szegény küzdő leány szép hajába, megnyitk a sziklafalak, egy szellem jött ki fényes koronával és kiszabadítva Anikót, magával vitte. Nuczu Dumitru, mikor első ijedtsége után helyreállt az esze, dühösen rohant az újra becsukódó sziklafalhoz.

— Add vissza a lányt ördög, vagy angyal, a ki elvitted, mert azt én két karommal szereztem, az az enyém.

És miután a szikla nem nyílt meg, óriási vasrudat ragadott fel, izmai kidagadtak vastag karjain, és akkorát ütött a barlang oldalára, hogy megingott a Nagy-Czohárd, megindultak a nehéz kövek s maguk alá temették Nuczu Dumitrut.

*

Reggel van. A tó fölött ritkuló köd fekszik még, de már a hegyek derekán túl megtisztult a levegő. A Czohárd tetejéhez eljutottak az első napsugarak. Ugy néz ki, mintha óriás kovácsmester fujtatójából most került volna ki izzó feje.

Mindezek mellett azonban be kell vallanom azt is, hogy Katalin kitünő gazdasszony. Soha még tea ilyen jól nem esett, soha még sült szalonát ilyen izleteset nem ettem.

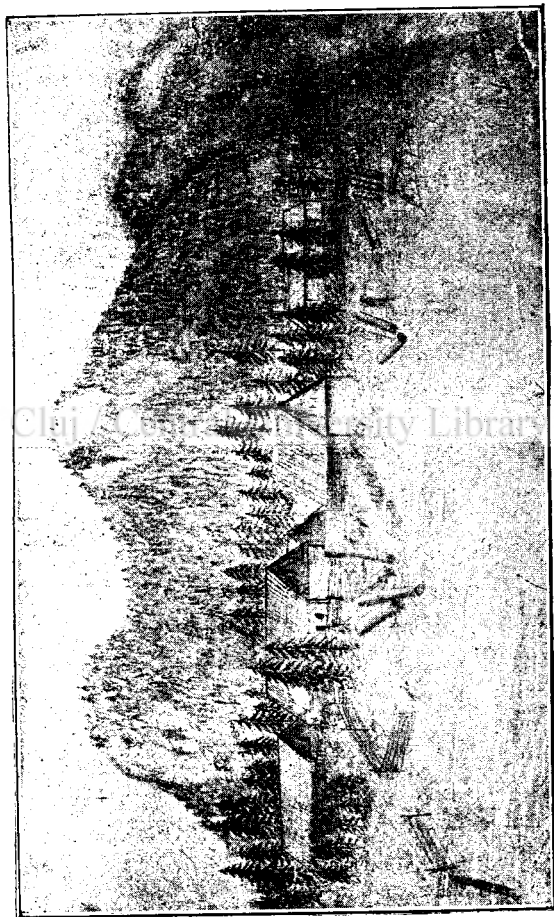
De Kercsó Pistát sem hagyhatom ki a dicséretből. Ugy viseli magát, mint valami kitanult grófi inas.

Mindent gondosan összepakolt és ő figyelmeztet, hogy csak induljunk gyalog itt tovább az uton, ő majd utolér a kisbékási szorosnál.

A kisbékási szoros!

Kedves olvasóm, ha véletlenül kalap van a fejedben, kérlek, vedd le. Vagy még inkább azt szeretném, ha hipnotizálni tudnálak és megparancsolhatnám, hogy jöjj ide és járd végig a természetnek ezt a csodálatos helyét. Mert hasztalan próbálnám összehordani gazdag nyelvünk legszebb szavait, hasztalan állitanék színes képeket eléd, te nem alkothznál még csak gyenge fogalmat sem arról, amit itt titokban rejtegetnek a meredek hegyóriások. Igazán ennek a megalkotásához isteni gondolat kellett!

A kép a *kisbékási szoros bejáratát* ábrázolja. Két évvel előbb, a mikor ez a kép készült, emberi láb még nem érintette annak belsejét soha. Rejtély volt. Csak azt tudtuk, hogy itt a Kis-Békás patak besiet a meredek sziklafalak közé s tul ezeken a hegyeken ujból meredek sziklafalak közül törtet elő. De hogy mi van a sziklafalak között,

Urmánczy Jenka rajza.

Szurduk.

az sötét titok volt. Ki mondhatta volna meg, hogy meglátja-e még a napot, a ki oda bemerészkedik? Az oláh pásztor, ki egész életét havasok között tölti s egy szál fejszével szembeáll medvével, farkassal, babonás félelemmel nézte a sötét üreget s három keresztet vetett magára: ott a pokol torka van!

És mi most Katalinnal kényelmesen, száraz cipőkkel sétálhatunk a szoroson végig . . . ég és föld között.

Megmagyarázom a csodát.

Ahol most állunk, köröskörül sok ezer holdra menő gyönyörű fenyves erdő fekszik haszontalanul. A nagy hegyek mindenfelől elzárják az utat; a fát nem lehet értékesíteni. A hegyeken keresztül szállítani pedig annyi költségbe kerülne, hogy nem maradna semmi haszonnak.

Ekkor született meg egy merész eszme.

A kisbékási szoroson át csatornát kell építeni, egy függő vízcsatornát, magasan a patak fölött, hogy az ár ne tehessen kárt benne. A csatornán azután el lehetne szállítani a fát Oláhország felé.

Az eszme megvolt. Keresztül kellett vinni. Legelőször azt kellett megtudni, hogy egyáltalán el lehet-e benne vezetni a csatornát. Erre valóságos sötét afrikai expedíció indult a szorosnak, összerakható tutajokkal, fegyverekkel, fejszékkel, vashorgokkal, kötelekkel, létrákkal.

És győztek. Persze összetörve, összerongyolódva, kimerülten, átvágyva, félig megdermedt tagokkal értek a szoros alsó nyílásához. Csak így, összetett erővel, nagy apparatussal lehetett keresztül hatolni; ha egy-két ember indul, valószínű, hogy soha sem térnek vissza. A két és fél kilométer hosszú utat ők tizenegy óra alatt tették meg, mi pedig most Katalinnal a kész csatorna deszka járdáján félóra alatt végig sétálhatunk. Azaz végig sétálhatnánk, ha lépten-nyomon meg nem állítana a bámulat.

Szédülünk, ha lepillantunk a mélységbe, ahol szikla-boglyák között, medenczéből medenczébe zuhogó eséssel siet a patak; és elszédülünk, ha fent, az egyenes sziklafalak tetején az eget keressük. Néhol olyan keskeny a szoros, hogy kiterjesztett karokkal elérjük mindkét falát.

És megbámuljuk az ember merész, a könnyelműséggel határos vállalatát is. Mert ez titáni munka lehetett. Miképp tudták ide a magasba az örvények fölé ezeket a hatalmas gerendákat elhelyezni? honnan vették a bátorságot, az erőt a lehetetlenséghez oly közel álló eme mű megteremtéséhez?

Talán sehol sincs ily öszhangban a természet szeszélyes, fönségesen szép alkotása az emberi ész, munka eredményével.

Gyorsan usznak a csatorna vizén a kész deszkák, tönkök mellettünk. ¹⁾

¹⁾ A csatorna egész hossza harmincz kilométer, melyből tizenkettő Oláhország területére esik. Másfél év alatt készült el. Magán a szorosi rész építésén száz munkás dolgozott.

Milyen megelégedett, büszke lehet az a férfi, aki mindezt megalkotá!

De fájdalom, nem sokáig lesz feltárva mindez előttünk. Tíz-tizenöt év múlva fel lesz hagyva a csatorna használata. Az elkorhadt, összeomlott gerendákat elsöpri a patak, még nyomuk sem marad; talán még emléke is el lesz feledve e genialis műnek. És ismét megbámulatlan marad, szüz lesz az emberi nyomoktól ez a páratlan hely . . . ki tudja meddig.

Majd, ha valamelyik kozmopolita dédunokánk repülőgéppel ide téved és megpihen annál a szép vizesésnél, melynél most Katalinnal a kép szépsége által még szított szerelmes lelkek boldogságával állunk s meglátja a sziklafalakba magasan vert erős, megrozsdásodott vasrudakat, vajjon mit fog gondolni, hogy hogyan, miért került mindez ide? Bizonyára nem fogja elképzelhetni akkor már semmiféle akadályt, csak a halált ismerő elmájével, hogy abban rég elporhadt elődeinek a természet fölött ósdi, elavult, nehézkes eszközökkel kivívott győzelme jelét nézi. És bizonyára az is érthetetlen lenne előtte, ha látna bennünket. Mert épen most loptam egy édes csókot Katalin rózsás ajakáról.

Boldogtalan dédunoka, te bizonyára örülnék tartanál!

*

A harmadik rajz *Szurduk*; két órai séta a Gyilkos-tótól. Egy tágas völgy, melynek déli oldalán a gyönyörű hármás Gyilkos-hegy húzódik végig.

A rengeteg erdőben szól a gyilkos fejszecsapás s halálos sóhajjal dőlnek le a százados zöld fenyők. Ugy fáj az ember lelke, a mint elnézi a sok viharral daczolt erős fenyők pusztulását.

Hja, de hiába! A kenyér az első. A leölt fenyők véréből kerül ki annak a negyven bajor letelepedett családnak is a mindennapja. Szorgalmas, takarékos, vallásos nép, mely uj hazát keresett s talált itt. Csak egy pár éve, hogy idejöttek s itt is fognak maradni. Beleolvadnak a székelyek közé. Gyermekeik magyar iskolában tanulnak és már nem egy bajor legény vezette oltárhoz székely menyasszonyát. A puritán öregek még a pátriabeli fa-papucsban járnak. Némán dolgozzák fel a puha fehér fát. Vajjon hányszor jut eszökbe az elhagyott szülő-haza, öreg papjuk, a szépen fehérre meszelt templom és azok a sirhalmok a messze fekvő, árnyékos temetőben?

Kercsó Pista szeretne a nyelvökön beszélni, de nem megy. E helyett előveszi dohányzacskóját s megkínálja a porcellán pipás bajort. Nem sajnálja a jó ember a jó embertől.

Mi Katalinnal a műhelyeket, a turbinás fűrészeket nézzük sorra és a Gyilkos-hegy oldalában levő merészen épült vízgyűjtőt, mely az itt kezdődő hosszú usztató-csatornát táplálja.

E közben alkonyodni kezd. A művezető felesége izletes csirkét tálal fel: belieben Sie Gnädige!

Milyen jól esik itt a fekete kenyér!

*

Miután nincs több kép, elhallgatok. Még csak a bájos Katalinnak tett ígéretem beváltása volna hátra: a házasság.

Erre meg foglak téged is hívni kedves olvasóm ünnepélyesen annak idején. Főisztelendő Ferenczy Károly szentmiklósi esperes ur og ugyanis annak rendje és módja szerint összeadni.

Ennyi fáradtsággal tartozik nekünk. Ő volt a mestere mindannak a mi itt nyomtatva vagyon. Mert az a három czeruza-rajz nem készült volt a nyilvánosság számára. Ő beszélte rá mézédés szavakkal kedves hugomat az átengedésre, s mikor az első lenyomat megérkezett, hát engem rendeltek ki, mint házi poétát, a szöveg megírására.

Ha vétkeztünk volna ezzel, ő számoljon ugy ezen, mint a más világon. Ámen!

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ERDÉLY AZ „OSZTRÁK-MAGYAR MONARCHIÁBAN.“

Irta: Herrmann Antal dr.

Nem arról akarok értekezni, hogy a mi kedves bérczes ország-részünknek milyen a helyzete és jelentősége a középeurópai nagyhatalmak keretében. Hanem egy kissé előre, azaz épen idejében, rá kívánok mutatni arra, hogy milyen helyet illik elfoglalnia hazánk délkeleti felföldjének abban a nagy irodalmi vállalatban, melynek a czime, *Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képben.*

Nemzetünk vesztett reménye, a boldogult trónörökös kezdeményezte e nagyeshmájü művet, azzal a szándékkal, hogy dicsőségesen uralkodó atyja jogara alatt élő népek legkiválóbb szellemei: írói és művészei, harmonikus képbe foglalják össze mindazt a jellemzetes nevezetes és szép vonást, a mi a két birodalom országait, ősnépeit kitünteti; hogy így megismerhessék a testvérnépek egymást és hogy — a német kiadás révén — az egész világ megismerkedhessék a monarchiával, Európa szívével, a hol összefutnak a világrész népfajainak ezrei.

Nagyjelentőségű munka, kivált Magyarországra és épen népvisszonyaira nézve, melyekről annyi ferde felfogást, annyi visszás képzetet, annyi elfogultságot és sajnos elég roszakaratot is mutat a velök foglalkozó külföldi irodalom.

E téren a nagy mű arra van hivatva, hogy valóságos megalkotója s részben szabályozója legyen a világ művelt közönsége körében a rólunk való közvéleményről. A kultúra közösségénél s ama hatásnál fogva, melyet a legujabb korban a népeknek egymásról való felfogása, rokon- vagy ellenszenve egymás sorsára gyakorol, kétségtelen, hogy jelentős feladatok háramlanak a nagyszabású munkára. Nagyon fontos, hogy a munka minél tökéletesebb és mégis minél általánosabb legyen, hogy a tudományos igazság és tárgyilagosság feltétlen megóvása mellett teljesen népszerű maradjon.

Ezek a körülmények rendkívül megnehezítik a mű megalkotását, különösen magyar részében. Az osztrák birodalom nagyobb részét magától feloszlik tartományoként, természetes föld- és néprajzi s történeti egységekre. S ezek mindegyikének az ismeretek majdnem minden ágában megvan a maga kifejlett nagy irodalma, és vannak minden egyes részre nézve, többnyire a tartományi középpontokon, szakemberek, kik nagy buzgalommal és ambícióval versenyeznek egymással, hogy a területükre vonatkozó tudományból a mű keretébe illő anyagot népszerű és vonzó előadással közkinccsá tegyék.

Sokkal nehezebb ez nálunk. A beosztás sincs úgy magától megadva, mint amott. Hon- és népismertető irodalmunk, föld- és néprajzi tudományunk pedig vajmi hézagos, fogyatékos. És szélsőséges központosságunk következtében egyes vidékeink igazi nagyhatású szellemi centrumok nélkül leledzvé, nem igen vannak nálunk az egyes országrészekre nézve specialisták. Nálunk a föld- és néprajz terén nem mindenütt van még, a ki népszerűsítsen és a mit népszerűsítsen. Gyakran laikusoknak kell egyenesen e mű számára nyers anyagot is szerezni, s a feldolgozás módját is megtalálni, tehát ugyszólván forrás-munkát nyújtani e népszerűségre szánt müben. Ehhez járul sok írónknak a terminusok iránti érzéketlensége és százféle technikai, tárgyi és személyi nehézség. Képzeltető, mennyi bajjal jár tehát a magyar rész megszerkesztése s igazán csak egyik legrégeb, leghivatottabb, legügyesebb szerkesztőnk fáradhatlan buzgalma és türelme s a viszonyok és emberek dirigálásában páratlan virtuozitása teszi lehetővé azt, hogy a magyar kiadás, habár néha aránytalanságot, hiányt és hibát mutatva, lépést tarthat a némettel és megakadás nélkül haladhat (immár 218. füzetével) a különben még elég távoli befejezés felé.

Most a Dunántul leírása van folyamatban. Ezután a Felvidék kerül sorra. A munkának méltó záradéku utolsó kötete Erdély lesz.

Addig még jócska idő van előttünk. De épen az erdélyi részekre nézve kell néhány körülményt különösen tekintetbe vennünk. Erdélyre nézve, mondhatni, legfontosabb e munka. A német kiadás sok ezer példányban van elterjedve nemcsak Ausztriában, hanem külföldön is. Diszes kiállítása mellett olcsósága, előkelő és mégis népszerű előadása, művészi képei révén kiválóan alkalmas arra, hogy tág körökben terjessze Erdély ismeretét, figyelmet, érdeklődést, rokonszenvet keltsen gyönyörű országrészünk iránt, ide vonzza a művelt külföldet. Nagyon kívánatos tehát, hogy a mit e munka nyújtani fog Erdélyről, az a lehető legszebb, legtökéletesebb legyen. És az is figyelembe veendő, hogy épen az erdélyi részeknek ilyen műben való tárgyalása különös tapintatot és körültekintést kíván. S habár a tájismeretre nézve száz testvéreink szorgalmas munkálatai, de kiváltképen az E. K. E. második kiadáshoz készülő *Kalauza* teljesen tájékoztatnak és kitűnő alapul szolgálhatnak, de a népelet eleven és arányos képéhez még sok vonás hiányzik.

Talán nem időelőtti tehát arról beszélni, hogy már most kell a munka előkészítésére gondolni. A kolozsvári Erdélyrészi Kárpát-Egyesület joga és kötelessége a kezdeményezés, a vezetés, a szervezés. Jelöljön ki 3—4 tagu bizottságot, mely a munka budapesti szerkesztőségével egyetértve, készítsen tervezetet az Erdélyt tárgyaló rész terjedelméről, anyagáról, képeiről; az anyag beosztásáról és részleteiről; a közreműködő írókról és művészekről. Az egyes népfajokra nézve (székelység, egyéb magyarság, szászok, oláhok, örmények, cigányok) külön szerkesztők kérendők fel, külön szakemberek a praehistoriai és historiai részre, a műveltség történetére, a nemzetgazdaság egyes ágaira.

Az E. K. E. két munkát tervez a milleniumra, melyek tárgyai belevágnak az *Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képen* című nagy mű keretébe. Az egyik az erdélyi Kalauz második kiadása, a második Erdély néprajzának áttekintése. Az e két munkálatra való előkészítést kombinációba lehet hozni az *Osztrák-Magyar Monarchia* erdélyi kötetének előmunkálataival. Nagy előnye volna ez mind a két munkának, megkönnyitené mind a kettőt. Az O. M. M. szerkesztősége bizonyára örömmel fogadja e hathatós közreműködést, mely nagyban megkönnyitené az ő feladatát. Az osztrák rész megszerkesztésének nagy segítségére vannak a tartományi bizottságok. Nálunk eddig nem mutatkozott célosnak az ilyenek szervezése, de Erdélynél valószínűleg be fog válni. Az természetesnek látszik, hogy az erdélyi kötetet erdélyi íróknak és művészeknek kell megalkotniok.

Megpenditettem az eszmét. Ha lesz valami belőle, szívesen személyesen is közreműködöm szerény erőmhöz mérten. Az E. K. E.-nek hatáskör nyílik e nem kicsinylendő feladatnál. És alkalom, hogy kegyelettel adózzék a görgényi őserdők néhai legbátrabb, legmagyarabb vadászának, a nagy mű kezdeményezőjének!

KÉPEK A FOGARASI HAVASOKBÓL.

Irta: Györke Lajos.

I.

A Szádeczky (Podrág)-tó¹⁾ és vidéke.

Hazánk délkeleti oldalát őrző hegyóriások meglátogatása eddig nem esett a legkellemesebb foglalkozások közé. Nem is dicsekedhetett sok, távolról jött vendéggel, kik szépségeinek hírért messze elvive növeljék nimbusát; csak egy néhány legbátrabb utazó vállalkozott, ki éppen a nehezen megközelíthető helyek megjárásával igyekezett hegy-mászói hírnevét megállapítani. Ha sikerült valamely földrajzi nevezetességet lábaik alá gyurni, diadal mámoruktól zengett a hegy s a völgy. Itthon nem győzték elősorolni a található sok nehézséget, fitogtatni a halált megvető vitézséget. A látogatók második fajtája a zerge vadász, ki annál kevésbé törődött a hegy s a völgy mivoltával, élt uri szenvedélyének éppen mintha Svájc hólepte mezőin várna lesben az igen feltűnően fogyatkozó áldozatokra. Látogatónk harmadik fajtája egy néhány tudós, kit a ritkaság után való vágy, a tudás ösztöne, esetleg a tudomány iránt való lovagias kötelesség vezetett oda megemlékezni oly tájról is, mely kívül esik tulajdonképeni kutatása körén. Ma már ezek megváltoztak, könnyebb és hozzáférhetőbb az ut mindenkinek Különösen két dolog hatott közre a helyzet hirtelen való megváltozására, egyik az *Emke Kalauz*, mely eloszlattott sok balhiedelmet, elgördített sok képzelt akadályt, helyette a biztos tudást adva a tájékozást kereső kezébe; másik a Fogaras—Nagy-Szeben közti vasutnak 1892. év november 20-án történt megnyitása, mely párhuzamosan szalad havasainkkal. Menetrendje lehető legkedvezőbb a hegyeket meglátogatni szándékozókra nézve, mindkét végpontról. Nagy-Szebenből is, Fogarasból is reggeli és délelőtti vonatok indulnak és ez által lehető lesz még

¹⁾ E cikkben előforduló új elnevezések, melyek a *fogarasvármegyei osztály* megalakulásakor rendezett havasi kirándulás alkalmával tétettek, csak javaslatok, melyekre vonatkozólag az osztály külön fog a központnak a szabályok értelmében előterjesztést tenni.

az nap valamely szándékolt menedékház elérése, különben a kopasz hegygerinczen kell hálni, kitéve a folyton süvöltő, fagyasztó szélnek. Engedjék meg kedves olvasóim, hogy havasaink egy szép részletének bejárásánál kalauzul szolgálhassak.

Bármely tájról jöve is utolsó vasuti állomás *Alsó-Vist*. A Fogarásról induló vonat reggel öt órakor, a Szebenből jövő pedig nyolcz óra felé ér ide délelőtt. Leugorván a vonatról gondoskodnunk kell, hogy valaki podgyászunkat a 10 percznyire eső korcsmába vigye. Avagy mindenünket *biztos őrizet alatt* hagyva, utána nézünk, hogy akár a korcsmáros közbejöttével, akár egy ott lakó *m. kir. erdővédő* segítségével a a felső-ucsai erdőszélen lakó György bácsi (bade Gyorgye) házáig szekeret fogadjunk. Lassan huzódó alkudozásunkat egy-két deczi pálinkával megrövidítjük, 1 frt leszurása után elhelyezkedhetünk a rázós és kevés vasat ismerő alkotmányra. Az ut mintegy félóráig nyugatra tart *Alsó-Ucsáig*, itt majdnem derékszögben délre fordul szemközt a havasokkal. Nehány gyerek üvöltés, szokatlan megbámulás, igen kevés kalap megbökés közben kiérünk a faluból, de egyszersmind a járható utról is. Jókora szekér rázkodások, zökkenések zavarnak megszemlélésében az ut jobb oldalára épült idyli, kis patak malomnak, melyen túl haladva egész méltóságával bontakozik ki a havas fénylő csucsai-val, borotva élű gereinceivel, párhuzamos mély völgyeivel, melyből mégannyi erőteljes, pisztrángot bővön termő patak zuhogva tör elő. Biztatja vidékét szép jövővel, mikor majd óriási turbinákat mozgat az ipar szolgálatában, ma még legfennebb a medrébe épült szegény falut ijeszgeti megsemmisítéssel. Tiszteletben tartat magának oly medret, hogy még az *Olt* is megszegyenülve huzódnék valamely mélyebb erecskéjébe. Forrásszerű, több emeletes part képződése sok ezer éves múltjának bizonyága. A felsőbb terrazon már kukoricza terem, az alsóbb terraszokon rétek terülnek el, a meder pedig lekoptatott nagy idomtalan csillámpala törmelékkal tele. Nem szegélyzi partját fűz, vagy éger; terméketlen; csak esetleg vettek maguknak ideiglenes tanyát *éger* (*Almus incana*), *rekettye* (*Salix caprea*), *fűz* (*Salix fragilis*) s apróbb, a havasról leusztatott cserjék. Pallót, hidat nem tür hátán s így bizony ha történetesen épen nem jön szekér, kénytelen néha a Felső-Ucsára törekvő, oly időszakban használni a hideg lábviz kurát, mikor Kneipp ur sem kívánja.

Nagy biztatások közt valahogy, a lábaikat mindig magasabbra emelgetve, szállítanak át a táltosok. Még nem a legkellemesebb háromnegyedórát lépegetve a patak mederben, érkezünk a felső község (Felső-Ucsa) kapujához, hol kapu nyitás díjául krajczárért sivitoz a gye-

rek sereg. A ledobott váltság díj újabb bajok, véres küzdelmek okozója lett.

A keskeny utcán fölfelé hajtva a korcsma után tudakozódunk, hol találhatunk a legszorgosabb munka időben is vezetőket, podgyászvivőket össze kereső egyént. Az alku megint hosszas; igen sok mellék körülmény érdekli őket. Majd egy kevés dohányt, majd egy kis pálinkát kíván a testvéregyesület által megállapított, de általuk nem respektált tarifára. (Háti, vagy pakkhordó ló 1 frt 50 kr, vezető 1 frt 50 kr, pakkhordó 1 frt naponként, volt rá eset, Felső-Porumbákon, hogy 7 frtért sem jött két lóval). Ha már azt gondoljuk, hogy készen vagyunk az indulásra, valóban zseniálisoknak mutatkoznak újabb akadályozó ürügyök kilátásában. Az erélyes intézkedésnek lassan mégis lesz foganatja, végre talán indulhatunk. Igen ám, de eléd áll a falu nagy tekintélyű birája szigorú parancsoló arccal s magyarázgat még, hogy kinek nem szabad a kaszálóján átmenni, kinek erdejében nem szabad fát vágni, tüzet tenni, hol nem szabad vadászni. Ha mindezekről ünnepélyesen biztosítottad, hogy egyik *törvényt* sem hágod át s mindezeket bizonyítandó tele tömőd a száját egy hosszú szivarral: akkor leereszkedőleg kezdet nyujtva kegyeskedik utad folytatását megengedni.

A falun kívül már friss havasi szellő hideg árama csap meg, a rögös ut folyton emelkedő, két oldalán majd kavicsos, majd eocén anyag talajon silány gabna osztozkodik a *földi bodzával* (*Sambucus obulus*), *bogácscsal* (*Lappa major*), *szerb tövissel* (*Xanthium spinosum*).

Amott az ut jobb oldalán fakadó szent forrás tócsává változtatja környezetét, szentté avatta a gyermekies néphit, mivoltát három roskatag fakereszt jelzi, felcífrázva allegorikus jelekkel, mint kakás, létra, harapó-fogó, kalapács stb.

Alkotmányunk lassan halad a rossz uton, van időnk észre venni a közeli és messze tájat, mely lépten-nyomon szűkül, minden lépésnél egy-egy szép havasi háttért fed el az elmaradó erdő, halom. Az ut jobb oldalán a mezőbe messzire benyulik egy igen szép *Luczfenyő* (*Abies picea*) erdő, egyedüli maradványaként az egész havas alján a sik földi fenyvesnek. Régóta elusztatta volna már ezt is a lábai alatt zugó *Rákovicza* patak, ha éber erdőőrök nem vigyáznának a vandal fejszére. E csendes morajú fenyves elfedi az utolsó tájképet is, még legfennebb a körülöttünk számtalan sokaságban legelésző bivaly kötné le egy kissé figyelmünket, ha ugyan lehetséges volna ráterelni saját helyzetünknel egyébre a sok rázkodás, zökkenés. Kátyuból ki, kátyuba be, folytonosan féltetni az egyensúlyt; a dél felé járó időt érző

gyomor követelődzése mind oly dolgok, melyek rövid porászra engedik a képzelő tehetséget. Unni kezdjük már a helyzetet. Csak türelem! Még csak egy pár zökkenés: czélnál vagyunk! Itt lakik György bácsi évszázados hársak, a zord időjárástól csodásan megkimélt öreg diófák, szelid kinézésű alma és körtve fák által rejtegetett házikójába.

Le a szekérről! Ebédelni! Aztán egy kis pihenő. Csak most kezdődik a havasi út. Csucsock, ormok eltakarva az előhegyektől; csak kissé dugják ki fejüket a délnyugati él mögött a *Negoj* és *Vunetora* féloldalu csucsa. György bácsitól egy kicsit délre tartva egy előlegezett hegymászás után megint délre fordulunk és egy kis csörgedező patak medrébe lejtünk. A patak tulsó partja első rövid pihenő az esetleg rosszul összekötött podgyász megigazitására s egy két nyugodt élektetvétele szolgál.

Tovább az ut meredek, a lovas csak kigyóztatva mehet a majdnem 40° lejtőn, mely fa-csusztatásra szolgál. Ma már ritkábban találkozunk az utas a mogorva képű polgártárssal, ki vendég oldallal biztatja a két szegény bivalyt a hiányzó energia pótlására, hogy az 5—6 méte-hosszu, négyszögre dúrván kifaragott fát kiszánkáztassa a mély kátyuról, mely minden 10—20 lépésnyire utjába áll a szegény párának s melyet minden évben mélyebbre ás a lezuhogó zápor vize. Lent már kevés az elszállítani való fa, felülről nehéz, néhol lehetetlen a szállítás. Szekérrel nem lehet közlekedni egyáltalán, még az alacsonyabb régiókat sem véve ki, oly sajátságos havasaink éjszakai oldalának emelkedési viszonyai; mintegy rögtön emelkedik a síkságból.

Sok igen sajátságos dolog magyarázatát találjuk, ha a havassor fejlődési és geológiai viszonyait tekintjük. Havasunk két nagy, egy déli s egy éjszakai nyomásnak köszöni létrejöttét,¹⁾ melyek közül a délről éjszakra sok ideig, gyöngülő intenzitással végezte emelő hatását; addig az éjszokról délre tartó erő rögtönösebb és intenzivebb volt. Innen fejthető meg, hogy a magyar oldal (az éjszakai) sokkal meredekebb, alig 20 kilométernyi lejtővel, míg a déli oldal 100—150 kilométert is kitevő, lankás emelkedésű. Ha a déli oldal lankás felszínén s az éjszakai oldal meredek ormán éjszak-déli irányban egymásfelé tartó vonalat képzelünk, a két vonal találkozása a magyar határ 1200—1600 méter magas tájai fölött találkozik, körülbelül a *Negoj* csucs másfélszeres magasságában. Több hasonló *szelvény* csúcs-pontjait összekötve kiadódik az elméleti gerincz, még pedig amaz időkből,

---

¹⁾ L. A fogarasi havasok és a szomszédos oláhországi hegység geológiai viszonyai *Primics* Györgytől. 27. 1.

midőn alig fejeződött be a hegység fejlődése. Ha ezt a képet a mostani gerincz elmélete vonalával, annak helyzetével, alakjával összevetjük, igen érdekes következtetéseket engedhetünk meg. *Kitűnik ugyanis, hogy a gerincz fővonala közelebb esett északra; az akkori magasság a mostaninak mintegy másfélszerese, a lejtők meredekebbek, de szakadozatlanok voltak; hogy a víz és a jég romboló ereje a csucskok táján működött a leg-erősebben, a határ-vonal pedig folyton délre tolódik,* nagycbbitva hazánk területét. Ez a következtetés oly feltűnő, hogy szakszerűbb tanulmányozása és fejlesztése igen érdekes dolog volna. E helyen csak a figyelmet igyekeztem ráterelni e körülményre. Az említettekől kitűnik, hogy az emelkedés úgy körül-belül 1000 méterig rohamos, azontul aránylag lankásabb, a csucskokhoz közel megint nagy, néhol 90°.

E kis kitérés után folytassuk utunkat a meredek fa-csusztatón, hol jobbra, hol balra hajtvá, a mint az emelkedési viszonyok kedvezőbbek. Pár pillanatig meg-megtámaszkodunk a hatalmas *bükk* (*Fagus silvatica*) derekához, hogy tulságosan igénybe vett légző szervünk pihenjen; letörölgetve izzadt homlokunkat is, szétnézünk környezetünkben. — Szemünk hiába keresi a *százados tölgyet*, s az ily magasságban otthonos *fehérkérögű nyírfát*. — Minkettő rendkívül ritka, e helyett *gyertyán* (*Betula verrucosa kómbuscens*), néhol *erdei fenyő* (*Pinus silvestris*) tartítja a bükkerdőséget. A sűrű lomb között csak néhol szűrődik át a napsugár, de azért rekkenőséget érzünk a nedves talaj lassu kipárolgása miatt. A lassan korhadó, száraz lombbal fedett talajon az alya növényzet is ritka s csak ott tenyészik, hol a megszakadt lombsátoron néz be a napsugár, bámulja a *vadrózsá* (*Rósa canina*) és *kökény* (*Prunus dasyphylla*) bokraiból alkotott s *málnával* (*Rubus idaeus* és több fajtája), *szederrel* (*Rubus discolor*) befuttatott lugost, bozótot. A bozót aljától távol tartja a sovány erdei fűvet a *vad csombor* (*Thymus chamaednis* Fries) ágas-bogas, ide-ode csuszó törzse, melylyel fűszerezi sovány paszulyból álló eledelét a csobán s a favágó.

Hova-tovább az erdő mind világosabb lesz, a lombos fák gyérbek, a tűlevelűek gyakoriabbak, közbe-közbe erdei puszták puha moha, vörös és fekete áfonya (*Vaccinium vitis-idea*, *mystillus*, *Bruckenthalia spiculi folia*) apró cserjéiből alkotott szőnyege terül el. Pihenőül azt választjuk, hoi válogathatunk a hideg forrásvíz s a friss sajtból éppen most csorgó édes izü savó közt s melyet egy pár szem erdei eperrel és fekete áfonyával tetézhettünk. A ritkuló árnyas hely, a puszták gyakorisága, a lombos fák teljes elmaradása sejteti, hogy a fenyő regio felső határán úgy 1500 méter magasságban járunk. De még in-

kább sejteti az a körülmény, hogy míg oda lent a fenyves méltóságos példányokat növel a luczfenyőből, fönt a kopasz csillámpala vagy quarczit sziklák közt ezerfelé kapaszkodik az erdei fenyő, melynek ágain, mint valami koldustól is elhányt rongy, csüng a *szakálás zuzmó* (*Usnea barbata*). Elvértve hallani madár hangot a néma csendben, leggyakrabban a *fenyő szajkóét* (*Garrulus nucifraga*), a mint társát szólítja valamely fenyő csucsán állva, a *fajd* jérce (*Tetrax urogallus*) aggódó szavát, a mint fiait hívogatja. Már feltűnnek a ritkuló fák közt a kopasz gerinczek árnyai; tágulni kezd a kilátás, sejtjük, hogy valamely fensikhoz közeledünk. Mielőtt végkép elhagynók a fenyő régiót egy szép forrás kellemes csörgedezése hívogat szomjunk oltására. Gondos kezek csatornát rögtönöztek ágyul, hogy annál ingerlőbb, csábitóbb legyen hűvös vize. Még tíz percz s a *Tericza menedékház* előtt állunk, hol kipihenhetjük mai fáradalmainkat.

A fáradtság kipihenése hihetetlen gyorsan megtörténik, alig 10—15 percz s az elébb bágyadt tagok megint rugalmasok, a megviselt tüdő munkáját megint a szokott könnyűséggel végzi. A tudat, hogy célunk egy részét már elértük, s csak élvezni kell, nem enged nyugtot; úgy is nagy takarítás történik oda benn a menedékházban. Most már 1600 méter magasból élvezhetjük a semmi által sem gátolt gyönyörű kilátást.

Eljöhét ide a festő tanulni a természettől remeklést, hogyan kell egy pár kopasz, égbe meredő fallal, egy minden mérnöki tudományt megvető görbe vonallal, egy kevés füstös homálylyal, s fogyatékos világítással elérni oly hatást, mit elfeledni nehezen lehet, után festeni sohasem.

Eljöhét a tudós, alkalma nyílik látni oly munkáját a természeti őserőknek, oly alakulását a hegységnek, melyet egész Európában kevés helyen találhat.

Fokozza a látottakat az időjárás szeszélyes volta, egy-egy tovarohanó zivatar hatalmas képe. Elkísérhetjük bölcsőjétől, keletkezési pillanatától, míg utolsó lehelve a magas szirteken szétfoszlik. Az egy pár percz előtt tiszta látóhatár szélén homály keletkezik, mintha a távoli ég tiszta kékjét a zöldes-szürke föld felszinnel egybeolvasztani akarná, mintha csak a színbeli különbség kiegyenlítését vállalná magára. A homály alakot kezd ölni, fönt és oldalt már észrevehetőleg kiyállik a háttérből; emelkedik lassan a zenith felé. Majd egyes fehér, kormos-szürkébe átmenő görbe vonalok, majd gomolyok képződnek. Tetején az ormok, gerinczek mind jobban feltűnnek, egymásba gomolyodnak, aljukon összefolynak egyforma szürkébe: hogy végre mint

haragos kőpü, sötét felhők jelenjenek meg. Ijesztő sebességgel közelednek, már inga fenyves lábaink alatt, recseg, ropog. Hatalmas csattanások bizonyítják, hogy az egész hegyoldal fenyőit gyökerestől forgatja föl a rohanó szél, s a gyorsan fölhajtott köd pár pillanatra elfedi a kék égboltot. Figyelmeztet tanya után nézni. Az éjszaki ég hova-tovább kevesbedő kékje eltűnik; kétes világítás, majdnem szürkület lep meg. Az esővel kevert hó és dara csapkodja a menedékház száraz fedelét. Egy vakító villám után százfelől érkezik — majd megerősödött, majd elgyöngült visszhangja a földet rázkódtató dörgésnek. A sűrűlt szél megpróbálgatja az alkotmány szoliditását; vajjon nem sikerülne-e ilyen lealázástól megszabadítani a büszkén emelkedő szirt ormát s megvédeni birodalmát ez által a titkait kutató és kifecsegő ember fajtól. A bent várakozók remegve gondolnak a sikerre. De nem! A dörgés lassan távolodik, az ég világosodik: a vihar elvonult. Az ég újra kiderül s minden teljes fényben jelentkezik még egyszer.

Képünk¹⁾ egy ily pillanat emlékét igyekszik megörökíteni. Előtérben a *menedékház*, háttérül a *Tericza gerincz*, balról a *Podrág* csucs; jobbról *Podragelu* völgy és csucs s a *Radnóti-él*. Mintha csak a menedékház melletti magaslaton állva látta volna azt a gyönyörű képet Élisée Reclus, midőn *A hegyek története* című művében így szól: „Mily elöntet a síkság s e hegyek képe közt, mikor a csucsról felszáll a pára és messziről ellátszik a sűrű levegőn keresztül, mely az alföldre nehezedik! Szép ez a látvány, kivált ha az eső a lebegő port leverte a földre, s a levegő mintegy megvan ifjulva. A havas és sziklás él tisztán válik le a kék égről; a hegység maga is, azurszinűen mint a mélységes levegő ég, a nagy távolság daczára gerinczestől, hegyfokostól, egész domborzatával rajzolódik az égre; jól kivehetni völgyet, horhót, szakadékot; sőt egy-egy lassan tova mozgó fekete pontot látván a havon, messzelátóval még barátját is megismerheti az ember, a mint a tetőt mássza.

Alkonyatkor, napszálat után, a csucs legragyogóbb és legtisztább szépségben látható. A föld többi részére árnyék borult, a síkságot az esti szürkület takarta be fátyolával; a szurdokban már sötétlik az éjszaka. De fenn minden csupa fény és derű. A hóról, melyet még ér a napsugár, rózsás fény verődik vissza; lángol a havas és világossága annál élénkebb, mivel az árnyék kezd feljebb-feljebb szállani, erőt vesz a lejtőkön, fekete szemfedőt borítva rájuk. Végre csak a csucst ér el a napfény a földhajlása felett; kigyulad, mint valami szikrától; azt

---

¹⁾ Jövő számunkban hozzuk.

hinné az ember, hogy a hindu regék csodálatos gyémántja, mely az isteni hegyek csucsnán tündöklik. A fény intenzitása fogy, a csucs körvonalai elvesztik élüket, a sziklák, élek, meredek, mély völgyek ropant ellentétei lassan kiegyenlítődnek; nyugaton az utolsó vörös sugár is eltűnik; felettünk kigyulnak a tiszta azurkék égen a csillagok miriadjai: kezdetét veszi a csendes, de hűvös havasi éj.“

A mene dékházban nyugtot talán, de álmat ritkán találunk; a hatalmas benyomások tulizgatják az idegrendszert, a szokatlan fekvőhely is hozzá járul, hogy szemeinknek, álmra való kényszergetése ne sikerüljön, e helyett vig adoma, kedélyes tréfa, vadász történet járja, a mig lassan elnémul a kacaj, megakad a szó.

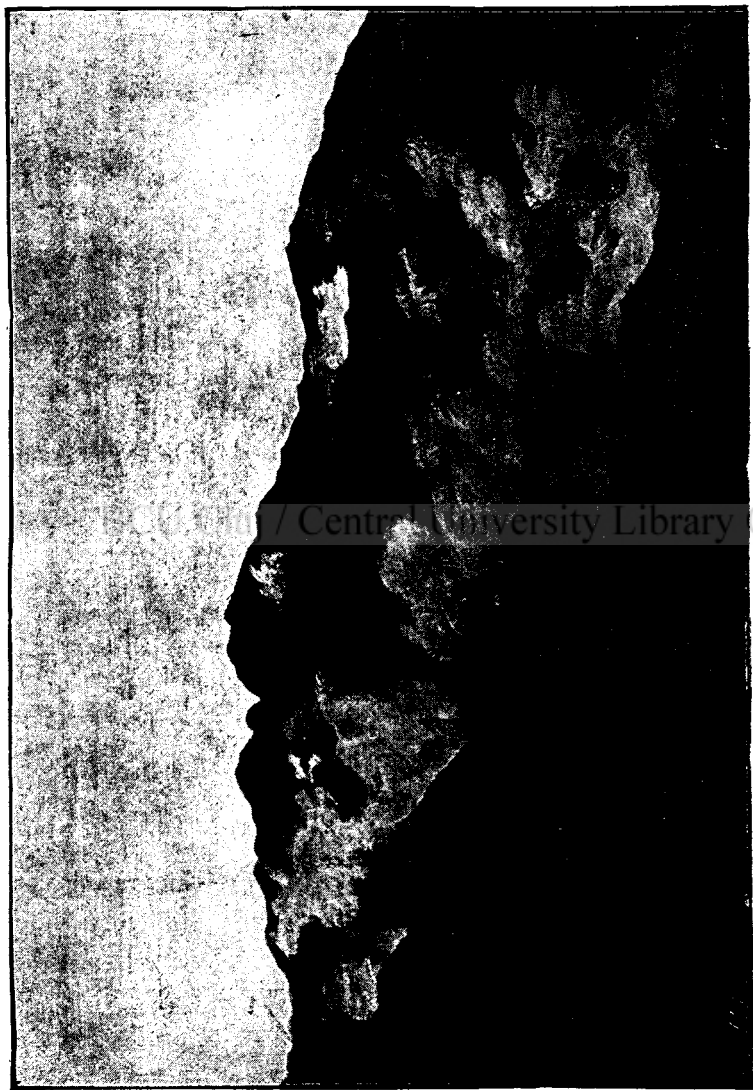
A menedékház előtt emelkedik a *Boldán*-csúcs, a *Tericza-gerincz* legelőbb álló része, melyről az egész havas sor könnyen áttekinthető, mivel ez a csucs a legkiugróbb gerinczen mintegy 1680 méter magasságra emelkedik. Arra látszik rendelve, hogy egy rövid séta által még az nap egy felséges betekintést nyerhessünk a magas csucok tömkelegébe.

A rendes ösvény alatta vezet el, körülbelül a fenyves határánál, melyet helyenkint megszakitnak a leomlott sziklák, meredő szirtek; közeikben nincs elég talaj a fenyő megkapaszkodására, táplálására. Az ösvény lassan emelkedik, a fenyves elmarad, kivezet egy nyakra, hol az állami esztena huzódik meg a nyakszirtet képező szikla oldala mellé. Egy pár lépésnyire tőle egy kis állami menedékház bámul a végtelen tájra s küzködik széllal, viharral. Alap- és fedőgerendái messzire kinyulnak s hatalmas kőrákással megterhelve, biztosítva van némileg az ellen, hogy valamely szélroham mindenestől át ne szállítsa a szomszéd gerinczre. Építője, ugy látszik, mintául a szomszédos oldalt borító luczfenyő szétfutó gyökézetét vette.

Sem az esztena környéke, sem a kis *Sényi*-menedékház környéke nem alkalmas hely a nyugodt szemlélésre, mert majd a kalapot fujja le a mindig munkát kereső szél, majd a kabátot, majd mindenestől lódit egyet rajtunk: a szerint, a mint a roham gyengéb vagy erősebb. Egy pár lépéssel fennebb a *Tericza* él-sziklái oldala mellett mi sem akadályoz meg, hogy a nap felkeltét s egy pompás reggeli tájképet nyugodtan szemlélhessünk.

Fölöttünk a gyönyörű kék ég, melynek átlátszó azurkékjét egyetlen felhőcske sem szakítja meg, erre, mint élesen elütő háttérre rajzolva a csucok, gerinczek, élek végtelen sora, mély völgyekkel, hasadékokkal váltogatva.

A csucok melletti katlanokból, völgyekből lassan ködfoszlányok

A Terina gerincz legmagasabb pontjáról nézve.

A hol a felhő terem.

...[1. A Radnói-él. 2. Albota gerincz. 3. A Vunetora kettős eszcsa.]

Győrihe Lajos felvétele.

emelkednek; a kelő nap sugarai rózsaszínre festi az ormot, hegyet, ködfoszlányt s az egész tájat. A szemet majdnem bántja a felragyogó csucs erős fénye s a mély völgy átlátszatlan sötétje közt való ellentét. Alattunk tenger ködből és felhőből alakulva, beborít halmot, hegyet, patakot, folyót, falut, várost; befoly a síkság felé néző völgyekbe, eltakarja az előhegyeket. Felszínén végtelen hullámhegyek és völgyek, lassan emelkedő hófehér gomolyok, hegylánczok. Ilyen képe lehetett valaha e vidéknek az *eocén* korban, midőn az *Olt* jobb partján elterülő üledékes hegysor képződése kezdődött, csakhogy az ekkori tenger valóságos volt. A mostani látszólagos tenger hamar eltűnik. Az emelkedő nap augusztusi sugarai lassan bár, de szétszaggatják a ködöt, felhőt. Nagyobb darabok felválnak, emelkednek. Kilátszik a táj kisebb-nagyobb darabja. Hova-tovább gyorsabban, nagyobb darabban szakadnak fel s növekvő gyorsasággal felszaladnak az ormók, csucsk tetejére, s ott megpihennek s csak a déli nap képes további emelkedésre bírni, a míg a csucsk felett nagy magasságban újra összevevődnek, meg ujre szétfoszlanak. Majdnem délig tart ez a játék.

Az oromnak jobb, az első nyeregtől fogva a baloldalán folytatva az utat, gyakran jutunk a kellő közepébe a felhőképződés műhelyének. Jobbról az *árpási*, balról az *ucsai nagy völgy* küldi fel maradék ködét, melyek hol csendesen mászva, hol sebesen rohanva érkeznek. Majd összezsapódnak s csavarszerűen egymásba csapzódnak, végre szétfoszlanak. Sajátságos borzongást ébreszt a napsütötte völgy meleg levegője és az ányékos völgy hideg levegője. Az emelkedés elég fokozatos, de kétoldalt széditő mély völgyből hallszik fel a szemmel nem látható patak zubogása, sistergése, csattogása olykor, midőn egy-egy szélroham elkapja s rohan fel vele a meredek oldalon.

A hajdani sekély árok mély völgygyé nőtte ki magát mindkét oldalon s a széleshátú vizválasztó orom keskeny csontvázzá soványodott a jég és viz sok ezer éves munkája alatt. Megtartotta még uralgó magasságát, hanem az oldalába mélyen bevált, széles és hosszú völgyet hasított, faragott belőle. A sovány gerincz hátán magasra kiszökellik ma az éles orom, a szikla szál. Támasza már nem szilárd, sorsát előre megjósolhatjuk, ugyanaz vár reá, mint nálánál sokkal magasabb, sokkal erősebb elődjére. Egy vihar ledönti, estében darabokra zuzódik. Sok évig áll utjában a rohanó pataknak, mely bőszerűen ugrik rajta át; csattog, ropog, elakarja mozdítani akadályát, míg egy áradás az alámosott sziklát ledönti, tovább tördeli. A fagyó viz behatol repedéseibe, széthasogatja ellen állhatlan erővel. A patak tovább gurítja, gömbölyíti, csiszolja, míg formás kavics lesz belőle. Majd újból munkába

veszi: elhasítja, széttördeli, segít a levegő is elmálasztani, míg végre iszap képpen a messzi sík szántóföldjén rövid ideig nyugalmat lel. Rövid idejű nyugalmát örök hányatás, vándorlás váltja fel. A földmívelő vágja, szántja, üti hányja; kényszeríti a legapróbb részeire szét hullni, az egész más anyaggá alakított részecskéjét a lehulló eső viz feloldja s a buzaszem alkotó részévé teszi, melyből majd még hosszú vándorlás után agysejt lesz, a melyben a gondolat keletkezik. Ez a természet élete, ez a hegyek sorsa. Nagyból kicsiny s kicsinyből nagy s hatalmassá lenni.

A hó, a jég, az eső s a szél közös munkája megfosztotta még attól a parányi termőföldtől is, melyben egy kicsiny moh gyökere táplálékot nyerhetne. Csak emitt, amott a legurult kövek között akad fel egy kevés föld, melyet zuzmó, moh népesít be. Itt csüngeti sárga virágocskáját a *kötörő* (*Satifraga*), tenyérszerű földben tengeti életét a *piczi boglárka* (*Primula minima*) stb.; alább már elég termőföld akad fel a *Bruckenthalia spiculifolia* picziny cserjéi számára; emitt *havasi rózsza* (*Rhododendron*), amott a *henye fenyő* (*Pinus pumillio*) társulnak apróbb bozótokká, kényelmes menedékhelyül szolgálván medvének, zeligének.

Az első hegyfokon túl az *ucsai völgy* fala oly meredek lesz, hogy csak a gerincz jobb oldalán a *visti völgy* falon lehetséges az előre hatolás. A meredek ösvény fárasztó s habár reggeli hűvös lég lengedez, vagy fuj: mégis melegséget érzünk, mintha a szomszédos oromról visszavert ragyogó, szembántó fény melegét is átküldené. Közvetlen napsugarak még nem bántanak; még nem emelkedett oly magasra a nap, hogy sugárzó melegével felégesse a ruhával elnem takart testrészeket. A síkon ezt felsem vesszük; mire oda ér, már nem oly perzselő, mint itt, síkság sűrű levegője visszatartja, szétveri, összevissza zavarja haladásukban a sugarakat, hatásuk enyhe. Még itt fenn a ritka és tiszta levegőn akadály nélkül hatolhat át.

A nagy forróságot nem a nap melege, hanem az általunk kifejtett erőlködés hozta létre s oly jól esik vérünk megfagyott viktartalmát, mely égető szomjuság érzete képen jelentkezik, a *Bábi forrásban* időnként található pár csep vizzel enyhíteni. Régi szokása itt, s turisták, vadászok, pásztorok, mind megtartják, hogy szomjukat oltva a maradék vizet lapos kőfedővel védik a felmelegedés és az elpárolgás ellen. Mert itt már szűk a viz s a forrás csak cseppenként adja.

A tovább hatolásban már gyakrabban akadályoz meg egy-egy kiálló szirt, melyet óvatosan megkerülünk, vagy mellette s belefogózkodva fölfelé, vagy lassan lefelé ereszkedünk. A szűk ösvény igyek-

szik követni a meredek hajlásait, az oldalába mélyen bocsájt gödröt, árkot. Néhol csak egy láb elhelyezésére épen elégséges helyet hagyva, lecsuszott az egész termő talaj. Az egymásután lépdelők a megmaradt darabkát is alább-alább nyomják sulyoknál fogva, míg a hátrább járók kénytelenek más biztosabb pontokat tapogatni lábaik megtámasztására. A vigyázatlan több méteres csuszamlással fizeti meg az éberség hiányát.

Az éles gerincz egyszerre megszakad, kihullt az összekötést létesítő sziklatömeg, begurult részint az *árpási*, részint az *ucsaí völgybe*: ez a *Leszpez*; kapu a zergék számára, ha átakarnak menni, vagy kényszerítik egyik völgyből a másikba; állás a vadászoknak; pihenő a turistáknak. A félig elvált szikladarabok még eső ellen is képesek megvédeni.

Elmarad balról a *Leszpez*, jobbról a *Samu tornya*, mely mint óriás felkiáltó jel emelkedik ki a völgy ama pontjából, mely az *árpási* és *Podrázsel* völgyet elválassza. Kopasz az istenadta, egyetlen szál fű, egyetlen mohocska sem nevezheti otthonának; mélyen lenyuló függőleges hasadások, repedések mutatják, hogy most rá került a sor, a pusztulás sora. A szél s a talpát mosó ár, meg-megmozgatja néha. Ő a mulandóság képviselője.

Végre előttünk áll egy olyan fal, mely azt a benyomást kelti, hogy sem uegkerülni, sem megmászni nem lehet, ez a *Kusztura*. A társaságban rendesen akad, a ki segít egész kétségbe ejteni az által, hogy jó előre menvén, az előttünk álló meredek fal valamely kiálló szeglete mellől biztat gunyosan a követésre. De vizsgáló szemünk sehol nem képes oda vezető utat, ösvényt felfedezni. Már-már hajlandók vagyunk olyasmit képzelni, hogy valamely földalatti lépcső, vagy alagut vezet oda, s a falon való mászást csak ijesztgetés képpen igyekszik elhitetni. Vezetőnk azonban mindkét kezét szabaddá téve, minden fontolgtatás, vállogatás nélkül indul a fal legmeredekebbnek látszó részének. A kiálló szikla darabokat lépcsőül, létrául használgatva lépegettünk lassan, ovatosan; elébb megpróbálgatjuk a szirt darabkát, elbirja-e a testünk sulyát. Egyik kezünkkel kapaszkodunk, másikkal a hegyes, aczél végű, hosszú botra támaszkodunk. Megszünik a beszéd, nem érdekel a környezet vadsága. Vigyázva haladunk, nehogy a könnyen mozduló kő éppen az alattunk kapaszkodó fejére essék. Minden két-három perczen rövid pihenés, a ziháló lélegzés megszüntetésére. Így tart ez 15—20 perczig, s mikor még egy pár lépés választ el, örömmel mondjuk a „hála isten“-t. Csakhogy igen hamar. Ijdedve hátrálunk a látottaktól, ha volna hova. Tul az élen még meredekebb

lejtésü a gerincz, félve lépünk a válasz falt képező omló földre. Mint-ha magas ház tető élén állanánk. Gunyos humorral biztat egyik-másik társunk, hogy mitől félünk, hogy miben válogatunk. Akár jobbról akár balról érünk le az mindegy . . . Váltig bizonyítjuk, hogy nincs kitünőbb tudomány, mint a fizika, mikor azt tanítja, *hogy a fekvés a legbiztosabb állás.*

Hiába mutogatják alattunk az őrt álló zerge bakot, majd az iramló zerge nyáját. Ugyis ugráló zergének látunk minden követ, szirtet. Mozog, tánczol minden; megszedít a mindkét oldalról tátongó roppant mélység hatása. Hozzá még öt-hat perczig ezen a keskeny élen kell menni tovább, ha ugyan menésnek nevezhető a négykézláb való mászás. Pedig most szép csendes idő van. Hátha majd szél, vihar, orkán tomból ez éles szirten keresztül . . .

Le is tépték az ide szorult *hamvas égernek* (*Alnus incana*) minden megfogható ágacskáját a *bátor turisták.* Ma már az él vadságán, veszélyességén enyhített a lőpor s a dinamit, de a képzelő tehetséget most sem kell nagyon megerőltetni, hogy a közel multat visszarázsoljuk.

Végre annyi vesződség, fáradság után nem remélt pázsitos ösvényen szaladunk tovább, melyről még a himes szárnyu tarka lepke sem hiányzik. A feketés-barna, sárgás fényben csillogó hátú *havasi araszoló* (*Psodos alpinata*), e zordon tájak szülötte, itt keresi párját a napsütötte, megpergelődött növényzetü réten. A vörös szalagos *szemők* (*Erebia melampus* és *pronoë*) lepkéket alantibb tájról hajtja fönnebb-főnebb a szél, míg gyakran dermedve hull le a dér borította rétre. E szép séta tart addig, hol a fő gerinczbe, majdnem derékszög alatt ütökzik merész szökkenéssel a *Tericza.*

Nem volt felesleges a sziklafalak oldalához simuló kőkunyhó olyanoknak, kiket az időjárás szeszélye, vagy a rosszul megállapított program kényszerített itt tölteni az éjet; hanem a szél és a barbarizmus közös munkával megfosztották még attól a kis kényelemtől is, mit e szerény alkotmány nyujthatott volna.

A mennyire népes, változatos volt idáig a táj, idefönn annyira egyhangu, néptelen. Helyenként éles gerinczek, végtelen sorozata a sok csucsnak, kiszögelésnek; csillámpalából álló óriás szikla omladékok tarkítják a kilátást. Képünk¹⁾ a tájat a volt kunyhó romjaitól tekintve mutatja, a mint egy amfitreatrumszerű katlan ölen a *Szádeczky* (Podrág)-tó vonul meg a végtelen csendben, melyet csak a

¹⁾ Lásd *Erdély* 1894. évfolyam 9—10. szám. 320 l.

gerinczről leereszkedők által kimozdított kő csattogása szakít meg, vagy a gyorsabb lábu társak hangos hahó kiáltása, melylyel a tó partjára való megérkezést jelzi.

Gyorsan készül a pihenő tanya: a turista bot sátorfának, a bunda, köpeny sátorfának, a többi holmi széknek, asztalnak alkalmaztatik. Készen van minden a kényelmes pihenésre; védve az augusztusi nap sugárzó hevétől. A tó jég hideg, de nem üdítő vizébe be lehet hűtni az *előpatakot* vagy *répátit* s a fáradtság elviselését megkönnyítő bort. Soha jobb étvágy, soha nagyobb szomjuságot nem érez senki, mint itt a megritkult levegőben a haza határát védő 2455 méter magas *Podrág* csucs alján, s pihenés sem esik sehol jobban, mint itt, melyre talán mindenek fölött vágyakozunk.

FOLYÓIRATUNKRÓL.

— Évnyitó. —

Irta: Herrmann Antal dr.

Az *Erdély* tisztességgel betöltötte a három próbaévet; a közönség immár méltán és véglegesen elismerheti hiteles és illetékes, hivatott és avatott ismertetőjének. Becsületesen igyekezett e folyóirat megközelíteni azokat a nemes, nagy célokat, melyeket maga elé tűzött és melyekre rámutatott első beköszöntőjében, ezelőtt három évvel. Az *Erdély*-nek bizonyára van része abban is, hogy az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület, mely arra van hivatva, hogy országrészünket legalább magyar Tirollá tegye, hat ilmasan fellendül, eszméje terjed és hódít.

De midőn számba vesszük azt, hogy mit mivel már az *Erdély*, nem az a szándékunk, hogy hivalkodjunk vele. Sőt cselekedjük azért, hogy lássuk és mutassuk, mennyi még a tenni való, mi nagy feladat áll még előttünk s mily messze vagyunk még a kitűzött céltól.

Ez nem is lehet máskép. Hiszen, ha csakugyan olyanra vállalkoztunk, a mi érdemes a legjobban vállaltak munkájára, a leglelkesebbek közös buzgóságára, akkor magasra kellett tűznünk a célt. Az ily eszményi cél olyan, mint a teljes boldogság és a tökéletesség természetes jellege az elérhetetlenség. Minél inkább haladunk feléje, annál magasabbra tűzzük. És a nemes utánatörekvésben annál bíróbbak és hatóbbak lesznek erőink. Ebben áll a munka főgyönyöre és az örök fejlődés biztossága.

Tettünk valamit. Nem egy szép és új vonást nyújtottunk, abból a könyvből, melynek a címe: *Erdély*. De milyen kis töredéke ez annak a gyönyörű képnek! Ennek rajzolásában, ecsetelésében rendszeresen, céltudatosan kell eljárunk. Ki kell tűznünk a részfeladatokat. Rendbe kell vennünk az ismeretes turista-középpontokat és tervszerűen leírunk az onnan kínálkozó jutalmas utakat, tekintettel a turistaság gyakorlati követelményeire. Szépen és vonzóan, érdekesen kell leírunk az egyes turokat, lehetőleg magokat a konkrét érdekes kirándulásokat, hogy minél elevebb, köztelenebb, érdekkeltőbb legyen a rajz. Vágyat kell ébreszteni az olvasóban a tájék szemlélésére és halálta, kedves visszaemlékezést kell neki szereznünk, megújítván benne az autopszia élvezeteinek emlékét.

Keresnünk kell újabb, ismeretlenebb, rejtettebb szépségeket is. Hiszen annyi felfedezni való báj van még bérceinkben és völgyeinkben. Jelöljük új ösvényeket a természet tiszta élvezése számára. Lesz, a ki követni fog minket. Kettős célt segítünk elő. A szép célját, hogy gyönyörködtesse a fogékony lelkeket, és a fogékony lelkekét, hogy gyönyörködjenek a szépben.

Az élet harcza, a haladás némely ferde iránya eltávolítja az embert a természettől. Vezessük vissza hozzá, hogy felüdjön, hogy megújodjék, hogy új erőt nyerjen belőle, mint Antaeus. Az üzleti hajszá, az önérdék, a gyűlölség elványolják a szíveket. Vezessük a petyhüdt lelkeket fel a bércek ormára, közelebb az ég homlokához, és le a völgyek mélyébe, közelebb a föld szívéhez, hogy megérezzék azt a belső titkos földdelejtességet, melynek neve hazaszeretet.

Termékenyüljen meg a haza földje és a lelkek parlaga, a merre az E. K. E. szánt! Keljen ki a jó magva és teremjen üdvös gyümölcsöket édes hazánknak.

Erdélynek nemcsak ideális, de realis kincseit is tárja fel az *Erdély*. Legyen kezünkben varázsvessző, mely a kincskeresőnek megmutatja az arany rejtékét, s a forráskutatónak a vizek titkos ereit.

Mert e tündérorszámban kincset rejt a mező bájos viránya, s a hegység edző sziklája. A bányászat, az ipar, a gazdaság nagy értékei hevernek szerteszét; bűvös hatású források buzognak fel ez áldott föld méhéből. Hasznosítsuk ezeket, hogy viruljon a haza és boldoguljon népe.

Folyóiratunk czégében a második jelszó *fürdőügy*. Ennek érdekében is buzogtunk, mint fürdőink forrásai. De sajnos, mind a kettőből még sok folyik el haszontalanul. Fürdőtulajdonosaink egy része elhanyagolja fürdőjét és elhanyagolja annak fejlesztése egyik

hatásos eszközét, folyóiratunkat. Kívánatos volna, hogy minden fürdőnk saját házi ügyének tekintse az *Erdély*-t. De kívánatos volna, hogy az *Erdély* hű és tanulságos képét nyujtsa összes fürdőink állapotának, fejlődésének, forgalmának és nevezetesebb eseményeinek.

Harmadik csoportunk a *néprajz*, mely mintegy magasabb elvi színponton emeli turista törekvésünket. Régebben azért tartották a világegyetem középpontjának a földet, mert rajta lakott az ember, a természet koronája, és ezt a mi földdarabunkat az teszi reánk nézve drága hazává, hogy rajta lakik a nép, melyhez tartozunk. Az nekünk tápláló anyánk, őseink sirja és unokáink bölcsője. A vidék, azaz hegy és völgy, erdő és mező, termőtalaj és víz megalkotja magának a maga növény és állatvilágát, s ép így a maga népét is, mely a tájnak kiegészítő, alkotó része. A természetben legérdekesebb az ember.

Folyóiratunk sok érdekes vonást közölt hazaszűzünk népeletéből. Összeállította a népléleknek a turistasággal leginkább érintkező képzetköréből a hagyományok és hiedelmek egész összefüggő sorozatát. De ezenkívül kevés tervszerűség és célzatosság nyilatkozott a különben becses néprajzi adalékokban. Rendszeresen kellene foglalkozni egyes fajaink és nagyobb vidékeink népeletével, módszeresen feldolgozni a nép jelentősebb képzetszociumait, és közreadni minél több érdekes, új, fontos, jellemző egyes adatot is. Különösen kirándulások leírása, vidékek ismertetése alkalmából rajzoljuk bele a képbe a legérdekesebb, az alig mellőzhető staffázst, a vidék jellegzetes népelete körében az embert. Ezzel rámutattunk a tájék egyik kiegészítő vonására és talán másokban is kedvet ébresztünk arra, hogy hasonló észleleteket tegyenek és közöljenek.

Ezeket szem előtt tartva, lesz folyóiratunk a legszebb értelemben vett honismertetés közege és a tudományra nézve is becses, sőt nélkülözhetetlen része annak a leltárnak, melyet itt létünk ezen évének betelével már egyszer meg kell szerkesztenünk a hazai föld természeti kincseiről és a néplélek ereklyéiről.

A millenium különben külön nagy feladatokat is ró folyóiratunkra. Derekasán segédkeznie kell, hogy országrészünk méltóan készülhessen a nemzeti ünnepre és illően részt vehessen benne. Különösen amaz országos jelentőségű, nagyszabású irodalmi vállalatok érdekéhez, melyeket társaságunk legméltóbban megfogja ünnepelni a nagy korszakot, szép tevékenységű tér nyílik az *Erdély* számára. E teendőkről majd külön is szólunk.

Fel tehát munkára!

IRODALOM.

„Székelyföld“ czimmal egyesületünk az ezeréves kiállításra diszmunkát ad ki, melyre vonatkozólag az előfizetési felhívás e hóban küldetett szét. A munkát egyesületünk fáradhatatlan választmányi tagja *Hankó* Vilmos dr. írja. A felhívás a következőkép szól:

A keleti Kárpátok tövében, égetőrő bérczek alján, él egy maroknyi, tősgyökeres magyar nép; szorgalmas, értelmes, ügyes, utánozhatatlan művész-tehetség, századok óta bástyája Magyarországnak, mentővára az erdélyrészi magyarságnak, e mellett erős, mint az a szikla-lánczolat, mely festői szép völgyeit, aranykalászos rónáit köríti. A nép: *a székelynép*, földje: *a Székelyföld*. A természetalkotta éles határok között ős eredetiségében megmaradt népszokások, sajátságok, nyelv, viselet a székelyben egy a magyartól sokban eltérő, annál ősbibb nép-típus, a földben egy kis külön ország benyomását teszi az emberre.

A méhkas azonban megtelt. Az agrikultura már nem elég a népesezési processus tovább vitelére. Rajok tódulnak ki keletre, délre és nyugatra. A szegény nép keletre és délre megy: Oláhországba, hogy kenyeret keressen magának és családjának. Itt azután jó részben elzüllik, vagy elnemzetlenedik. Az iskolázott székelyből pap, tanító, hivatalnok lesz, más megyében alapítója sok jó magyar családnak.

Kevés népnek van annyi tájszépsége, kevésnek annyi érdekes őserjú eredetisége, kevés földön van annyi kincse a természetnek, mint a Székelyföldön. Ott áll ez bájainak, gyógyító erőinek, kincseinek minden csodájával, de ismeretlenül, szegényen, elhagyatottan.

A turista-évszak beáltával a turista-sereg felkerekedik s a választott irányhoz képest Svájcot, Tirolt, Stájerországot úgyszólván ellepi. A megszálló idegenek azután a kínálva-kínált élvezetek fejében a lakosokat a szó szoros értelmében kintartják; a lakosok az ezernyi-ezer idegenek költekezésén nemcsak élnek, hanem gyarapodnak is.

A Székelyföld épp ilyen tárgya lehetne az érdeklődésnek, mert — bár hegyei nem nyulnak fel az örök hó szintájáig — épen olyan szép és érdekes mint azok. A székelyek az idegeneknek kiszolgálása, a természeti kincsek kiaknázása révén épen olyan állandó jövedelemhez juthatnának, mint a svájczji, tiroli és stájerországi lakosok. Ennek azonban szükségképeni feltétele volna a Székelyföld megismertetése és megismerése. A tavasz nyíltával mozdulni kezdő emberáradat arra tart, a merre érdekes látnivaló kínálkozik. A turistákkal — s elsősorban a magyar turistákkal — meg kell ismertetni a Székelyföldet.

Az első lépést a Székelyföld alaposabb megismertetésére az *Erdélyrészi Kárpát-Egyesület* teszi meg, mely mint egyesület az ügy javára nagyobb feladatokat tűzhet maga elé, az érdeklődést szélesebb körben felkeltheti, a tőke figyelmét eredményesebben reá irányíthatja, mint egyes ember tehetné. A Székelyföld megismertetését célzó munka az *Erdélyrészi Kárpát-Egyesület milleniumi kiadványa* képen megjelenő *Székelyföld* című diszmunka lesz, mely *Hankó Vilmos dr.* választmányi tagunk tollából a folyó év végére, vagy a jövő év elején fog megjelenni.

A munka tulajdonképeni célja: megismertetni a természetkedvelő magyar közönséggel *Csik-, Háromszék-, Maros-Torda- és Udvarhelyvármegyék*-nek földjét, azt a földet, mely egyesíti magában minden ország táj- és természeti szépségeit, megismertetni ásványvizeit, kőzeteit, rendkívül érdekes flóráját, faunáját, bányászatát, bemutatni természeti ritkaságait, melyek közül egyik-másik valóságos isten csodája, csoda, mint tünemény, csoda, mint látvány; megismertetni beláthatatlan őserdeit, és mindazt, mit az őserdők magukban rejtenek, kincseket érő, csodatevő ásványvizeit, fürdőit, hófehér márványhegyeit, havasvilágát stb.

A munka *népszerű természettudományi munka lesz, a tudományos munkák száraz, csak a szakemberek által megemészthető előadása nélkül.* A mi az anyagba életet fog önteni, az a tárgyalás mód, mely a föld mellett megismerteti annak lakóját is, életében, szokásaiban, foglalkozásában. A székelyekben a tipikus magyar szellem őseréje szól felénk; a Székelyben egy még nem is sejtett világ csodás tündérkertje tárul fel előttünk. Mind a kettő hivatva van megtermékenyíteni a magyar elmét, hogy teremjen magyar erkölcsöt, hogy teremtsen magyar műveket. A tájszépségek, természeti nevezetességek, fürdők, városok stb. kiváló művészek által rajzolt képekben is be lesznek mutatva.

Szerző legjobb tehetségét s teljes munka-erejét veti latba, hogy munkáját élvezetes olvasó könyvé, minden művelt magyar embernek, öregnek és fiatalnak élvezetes olvasmányává tegye. Óhajta csak az, hogy e leírás révén vágyat keltsen az olvasóban a Székelyföldnek és lakóinak megismerésére. A megismerés során épül fel majd a csatorna, mely a kereskedés és ipar centrumaiban összegyűlő százezreket az ország eme részébe vezeti.

A 20 iv terjedelmű, diszes vászon kötésű munkának megrendelési ára 2 forint. Bolti ára magasabb lesz.

A minden ízében magyar szellemű könyvre ezennel előfizetést nyitunk, kérvén az érdeklődőket, hogy az előfizetési pénzeket postautalványon, a gyűjtő íveket pedig bérmentesen levélben *márcz. végéig*

az E. K. E. főtítkári hivatalához küldjék Kolozsvárra. Minden megrendelő előfizetési díja átvételét az egyesület hivatalos értesítőjében, az *Erdély*-ben ismerjük el.

Minden előfizető — amennyiben nem egyesületi tag — abban a kedvezményben részesül, hogy a kiadásunkban megjelenő turistasági, fürdőügyi és néprajzi illusztrált *Erdély* 1895. évi folyamát 5 frt helyett ugyancsak a fenti czimen 3 forintért rendelheti meg. Kolozsvár, 1895. január 12. A választmány nevében: *Feilitzsch Arthur* br. társelnök, *Radnóti Dezső* főtítkár.

Külföldi fürdők, gyógyítóhelyek és ásványvizek. Irta: *Hankó Vilmos* dr. A *Fürdőirodalmi könyvtár* IV. évfolyamának 24-ik darabja. *Budapest*. Az Eggenberger-féle könyvkereskedés kiadása.

A művelt magyar közönség rég érezte szükségét egy olyan munkának, melyben a magyarok által legsűrűbben látogatott külföldi fürdőknek, gyógyítóhelyeknek a leggyakrabban használt ásványvizeknek részletes és elfogulatlan leírását találhatja. Tényleg kívánatos volt már, hogy a magyar közönség a külföldi fürdőkre vonatkozó tudnivalókat ne idegen, hanem magyar forrásból merítse.

A közönség szükségleteinek szem előtt tartásával írta meg szerző 6 ivre terjedő, szép képekkel illusztrált munkáját, különös súlyt helyezvén ama fürdőkre, ásványvizekre, a melyekkel szemben nem tudunk egyenlő értékűt állítani.

Hankó munkájában a következő fürdőket, fürdőket, ásványvizeket ismerteti: *Giesshübl-Puchstein, Nieder-Selters, Gleichenberg, Marienbad, Rohitsck, Franzensbad, Kreuznach, Kiesingen, Hall, Ischl, Gmunden, Anssée, Roncegno, Reichenhall, Neuhaus, Gastein, Baden, Aachen, Ems, Baden-Baden, Wiesbaden, Karlsbad, Kolberg, Oslende, Helgoland, Abbazia, Arco, Reichenau, Görbersdorf.*

A bemutatott idegen fürdők, ásványvizek között vannak olyanok is, melyekkel diadalmasan veszi fel a versenyt akárhány fürdőnk, ásványvizünk, melyeknek gyógyító ereje nem kisebb, gyógyítóhatása nem alább való amazokénál. Mégis bemutatja. Egy kis összehasonlítása a hazai fürdőknek és ásványvizeknek, gyógyítóhelyeknek a külföldiekkel beláttatja a külföldi viszonyokkal szemben elfogult magyarokkal, hogy nem minden jobb, olcsóbb, kényelmesebb, megbízhatóbb a mi külföldi.

A munka bevezető részében nagy gonddal vannak tárgyalva a gyógyító tényezők és élettani hatásaik, nagy figyelemmel vannak összehasonlítva az idegen fürdők, gyógyítóhelyek, ásványvizek a hazaiakkal. Az összehasonlítás igen gyakran a hazaiak javára üt ki. Az ásványvizek csoportosítása a lehető legészserűbb.

A fürdők, gyógyítóhelyek részletes tárgyalásánál mind arra kiterjed, a mire a fürdőző közönségnek szüksége van : az utra, a vendéglőkre, a gyógyító tényezők hatására, az ellásásra, a szórakozás eszközeire s mindama költségekre, a melyek a fürdön, gyógyítóhelyen a vendégre várnak. A kis munka hasznos tájékoztató orvosnak és fürdőzőnek egyaránt.

A díszesen kiállított könyv ára 80 kr. Megrendelhető az Eggenberger-féle könyvkereskedésben (Budapest, IV. Ferencziek tere.)

A Fürdőirodalmi Könyvtár Értesítője czim alatt *Preysz* Kornél dr. egy fürdőügyi folyóiratot indított meg. A folyóirat megjelenik minden második hó 15-én ; kiadja a Eggenberger-féle könyvkereskedés. Előfizetési ára évente 2 frt. Egy újabb áldozat, melyet szerkesztő és kiadó a magyar fürdő ügynek hoztak! Valahára egy fürdőügyi folyóirat, melynek sorsát a szerkesztő és kiadó áldozatkészsége rendén biztosítottnak tekinthetjük! Méltányos dolog volna, ha a fürdőtulajdonosok eztaz áldozatkészséget a folyóirat támogatásával viszonzónák. A mutató számot szerkesztő tájékoztatója nyitja meg. Azután következnek : a *Fürdőirodalmi Könyvtár* ismertetése, fürdőstatisztika, a hazai fürdők 1894. évi üzleti eredménye, új vasas forrás Ausztriában, természetes és mesterséges ásványvizek, könyvismertetések, stb.

Háromszékvármegye monografiája. Nagyszabásu művet készül kiadni Háromszékvármegye az ezeréves ünnepre. Megíratja ugyanis egy 150képpel illusztrált emlékkönyben a vármegye történelmét, közigazgatását, közgazdasági életét, iparát, kereskedelmi és közlekedési viszonyait, igazságszolgáltatását, pénzügyeit, közművelődési fejlődését, az egyházakat, a közművelődési intézeteket, humanus intézeteit, műemlékeit, néprajzát, népességi statisztikáját, egészségügyét, fürdőit, természeti viszonyát stb. A mű népszerű nyelven, de a tudomány mai álláspontján tényeken alapuló igaz és való dolgokat fog tárgyalni. Terjedelme 30 iv lenne, negyedrétt alakban, velin papíron. Előfizetési ára fűzött példányé 6 frt, diszkötésben 8 frt.

EGYESÜLETI ÉLET.

A KÖZPONTBÓL.

Választmányi gyűlés.

— 1895. február 9-én —

Febr. 9-én tartotta az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület febr. havi választmányi gyűlését. Az ülést *Bethlen* Bálint gr. vezette. Jelen voltak :

Feilitzsch Arthur br. társelnök, *Radnóti* Dezső főtitkár, *Merza* Gyula főpénztáros, *Váradý* Aurél dr. és *Jékei* Dániel dr. jegyzők, *Nedoroszték* János ellenőr, *Márki* Sándor dr., *Nyerges* Zsigmond, *Páter* Béla és az alsófehérmegyei osztály képviselőjében *Varró* László dr. osztálytitkár.

Az elnök megnyitója után *Radnóti* Dezső főtitkár terjesztette elő, a múlt választmányi gyűlés óta történt egyesületi eseményekről szóló jelentését.

Merza Gyula főpénztáros a pénztár állásról szintén kedvező eredményt jelentett be.

Bemutatott ezután a dombháti fürdő bérletére vonatkozó szerződés. E szerint az egyesület a tavaszra forgalomba fogja hozni e fürdő ásványvizét is. Az elnökség felhatalmazást kapott a szükséges teendők elvégzésére.

Az *Erdély* 1895. évi folyamának nyomatására vonatkozólag bemutattnak a beérkezett ajánlatok. Választmány, mint a legelőnyösebbet, a Lyceum nyomda ajánlatát fogadja el. Az ajánlat értelmében az *Erdély* 1895. évi folyama diszesebb papíron és szebb kiállításban fog megjelenni. Különös gond fordítatik a képek művészi kiállítására.

A *Brassóvármegyei Kalauz* kiadása ügyében a főtitkár felhatalmaztatik, hogy a művet sajtó alá bocsássa.

Olvastatik a kereskedelmi m. kir. miniszter leirata, melyben értesít, hogy az 1894. évben lejárt portómentességet megbővítve, további 3 évre meghosszabbította. Választmány éljenzéssel fogadván az engedményt, *Lukács* Bélához köszönő irat intézését határozza el.

A székesfővárosi osztály javaslata, hogy az egyesület irassa meg az ezeréves kiállításra *Erdély néprajzát*, elfogadtatik, azonban a költségekhez való hozzájárulásra a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur és a néprajzi társaság is felkérretnek.

Az ezeréves kiállításon való részvétel ügyében jelentést tesz a főtitkár, hogy a földmivelésügyi miniszter 400 frtot, Torda város 200 frtot szavazott meg. Az egyesület Erdély tájszépségeit fogja a kiállításon kiváló festők festményeiben bemutatni és e festményeket azután egy nagy disz albumban adandja ki. A diszalbumnak egy amateur példányára *Károly Lajos* főherczeg 300 frttal előfizetett.

Az udvarhelyvármegyei osztály márcziusban estélyt rendez. Választmány fölkéri *Szádeczky* Lajos dr. alelnököt, hogy az estélyen egy fölolvassással közreműködjék.

Több kisebb ügy elintézése után az ülés szétoszlott.

AZ OSZTÁLYOK KÖRÉBŐL.

1. Fogarasvármegyei osztály.

— Választmányi gyűlés 1894. deczember 13-án. —

Most emlékezünk meg a fogarasvármegyei osztály mult év deczember 13-án tartott gyűléséről, melyen *Tibáld* Mihály elnökölt. Je-

len voltak: *Váró* Benő, id. *Zankó* Emil alelnökök; *Györke* Lajos titkár, ifj. *Novák* János pénztáros, *Gáspár* Bogdán és *Lőrinczy* Dezső jegyzők, *Benedek* István, *Nagy* Endre, *Véyh* Mátyás, *Hochmann* Sándor dr., *Czámpa* Gusztáv, *Török* Bálint, *Rosenberger* János, *Zankó* Aurél ifj., *Sényi* Győző választmányi tagok.

A gyűlés felülvizsgálta a társas estély számadásait. A tiszta jövedelem 43 frt 66 kr volt.

Györke Lajos titkár tett jelentést, hogy a taggyűjtést erélyesen folytatta és ezideig 106 tagja van az osztálynak. A podgyász hordó lovak és emberek számba vétele végett a vármegyei alispán urat felkérte; a vadászati osztály ügyében *Sényi* Győző kir. főerdészt megkereste és a korcsolya egyesületet a csatlakozásra felhívta. Választmány a jelentést tudomásul véve, a buzgó és fáradhatatlan titkárnak köszönetet szavaz.

A választmány intézkedett ezután, hogy a szükséges könyvek, nyomtatványok az osztály részére beszereztesse.

A titkár javaslatára *Török* Bálint megbízott egy multság rendező bizottság alakítására és a kirándulások rendezése végett szintén egy bizottság szervezésére *Györke* Lajos kéretett fel, ki *Gagyi* Samu, *Sényi* Győző, ifj. *Zankó* Emil, *Fekete* Ferencz, *Medveczky* Árpád, *Albani* Miklós és *Grünbaum* Leó közreműködésével fogja megbízását teljesíteni.

2. Kolozsvármegyei osztály.

— Választmányi gyűlés február hó 9-én és 25-én. —

A Kolozsvármegyei osztály két gyűlést is tartott a lefolyt hóban. Mindkettőn *Szádeczky* Lajos elnökölt. Jelen voltak: *Mannsberg* Sándor br., *Márki* Sándor alelnökök, *Gámán* József dr. titkár, *Dunky* Ferencz, *Lázár* Aurél dr. és *Radnóti* Dezső.

Kimondta a választmány, hogy tekintettel az előrehaladt időnyre, ez alkalommal a Kárpát-estély rendezéséről lemond, hanem e helyett a husvéti és pünkösdi ünnepek között, midőn a természet már tavaszi pompájában diszeleg, egy szép Kárpát-majálisra hívja össze az egyesület háládatos közönségét a sétatéri Lövházba; ezenkívül később az egyesület turista tagjai részére egy egész napos erdei kirándulást rendez Kolozsvár valamelyik kies erdejébe.

A *Kolozsvári Kalauz*-ra a város közönsége segély gyanánt 100 frtot adakozott, a mely hazafias áldozatkészségért a választmány hála köszönetét fejezte ki.

Nagy örömmel lett tudomásul véve, hogy az egyesület postai portómentessége további 3 évre engedélyeztetett, sőt az osztályokra is ki lett terjesztve.

Több oldalról jött tudakozódások kielégíthetése végett a választmány kérdést tesz, hogy az *Andrássy* Tivadar gróf által építtetni szándékolt dobrini turista-menedékház az idén elkészül-e és az építkezés mennyire haladt?

Elhatározta továbbá a választmány, hogy az Országos régészeti társulattal egyesülve a nyár folyamán *Esküllőre* és *Hidalmás* vidékére történelmi

kirándulást rendez, a melynek eredménye a kiadandó *Kolozsvármegyei Kalauz*-ban jól értékesíthető lesz.

A vallás- és közoktatásügyi miniszter, a tankerületi kir. főigazgató útján, az osztálynak mult évi kerületi torna-verseny alkalmával kifejtett közreműködéséért elismerő köszönetét nyilvánítja; szolgál örövendetes tudásul.

Szádeczky Lajos elnök új tagokul bejelenti: *Hám* Sándor dr., *Gabányi* Endre, *Rozmanits* Timót és *Donogán* Gergely urakat, a kiket a választmány örömmel üdvözöl.

3 Brassóvármegyei osztály.

— 1. Felolvasó estély január 3-án. —

Egyesületünk brassóvármegyei osztálya jan. 3-án felolvasó estélyt tartott. A kik ott voltak, őszinte köszönettel tartoznak az E. K. E. osztály elnökségének, s különösen *Zakariás* János dr. ügyvéd urnak, ki valóban élvezetes és tanulságos felolvasásával, a jelenvoltak kitünőtetszésében és elismerésében részesült.

A tárgy általános érdekű jellegénél fogva csak vázlatosan közöljük a felolvasást.

Tárgya Brassó történeti föld és néprajzi ismertetése volt *Orbán* Balázs báró nyomán, *Orbán* Balázs *Brassó és Vidéke* cz. művének bemutatásával. Brassó városának kezdetleges története homályba vesz és csak annyit lehet megállapítani, hogy Brassónak első elnevezése is *Brassó* volt, míg *Kronstadt* elnevezése későbbi keletű, és eredetének legendaszerű jellege van, a mennyiben, egy a földből kiásott aranykorona — innen a város czimére is — szolgált volna alapul a szászos elnevezésre. Sajnáljuk, hogy nincsen terünk bővebb és részletesebb ismeretésre, hogy mi is közölhetnők a régi szép ünnepeket, melyek közül a legérdekesebbeket mindazonáltal megemlítjük.

Ilyen volt a diák király választása kakas viadallal. Kinek a kaka győzött, az let: a király egy napig. Az oszlop mászást az aranykorona feltalálásának emlékére rendezték. A ki a magas árbocz tetejéről lehozta a koronát, az volt a nap hőse, s akkornap — Jánosnak hitták.

Aztán érdekesek voltak a városi tanács szabályrendeletei is, melyek a lakosságot 4 osztályba sorolták és még az étrendet is megállapították. Pl. a 4-ik osztálybelieknek csak 2 fogással volt szabad a lakodalmi embereket megtraktálni, a ki pedig többet akart, azt a szomszédba küldötték.

Azt látjuk tehát ezekből, hogy a régi Brassó épen nem volt demokratikus jellegű.

Különben megjegyzésre méltó, hogy Brassóban magyarok minden időben laktak, s ha szabad csak abból kiindulnunk, hogy a város legrégebb nevét a mostani Brassó nevezet tartotta fenn, úgy azt kell tartanunk, hogy Brassó legrégebb lakói is magyarok valának, a mit különben megerősít az a köztudomású tény is, hogy a szászokat a ma-

gyarok telepítették ide, hadászati szempontból és nem képzelhetjük, hogy ezt a fontos pozíciót már azelőtt is el ne látták volna.

Megtudtuk, hogy Brassóban többször fordultak meg királyaink, többek között *Nagy Lajos* király s maga *Mátyás* király is, ki a *Vujna* Gábor dr. ügyvéd házában (Kapu-utca 38.) volt megszállva.

Azután hallottunk igen sok érdekes dolgot Brassó újabb viszonyairól, melyek között a legnevezetesebbnek tarthatjuk azt a mozzanatot, hogy Brassóban a nemzetiségek közül legtöbben a magyarok vannak

Az ősfoglalást követi a második, melyet már nem karddal vivtünk meg, hanem kulturánkkal és a magyar állameszme diadalmas és feltartóztatlan erősödésével és előnyomulásával, e haza minden pontjára.

Végre dicsérnünk kell *Zakariás* doktornak ama nagyszerű ideáját, hogy az ezeréves ünnepre irassék meg Brassó monografiája, magyar nemzeti szempontból.

A hangulatból ítélve, melylyel a jelen voltak ezt az eszmét fogadták, alapos a reményünk, hogy ez meg is lesz!

A felolvasás után a tárgy körül lelkes eszmecsere indult meg, mely az éjjeli órákban ért véget.

— 2. Táncestély február 13-án. —

F. hó 13-án tartotta az E. K. E. brassóvármegyei osztálya ezidei táncestélyét, bálját. Ez volt az első és az utolsó brassói magyar bál az 1895-iki farsangon, mely az azt megelőző idegen színezetű mulatságokkal nemcsak, hogy egy színvonalon állt, hanem azokat sok tekintetben föl is multa. Mert mondjuk ki röviden: Az E. K. E. estélye fényesen sikerült, bizonyítja ezt az ott megjelent nagyszámu disztíngvált közönség és az ott uralkodott általános jó kedv. Társadalmunk színét javát láttuk ott képviselve, rend és kaszt különbség nélkül ott voltak a megyei tisztviselőkkel az államiak és a városiak, ott a katonák magasabb rangu tisztjei, az előkelőbb kereskedők és iparosok, — mindezek kisebb-nagyobb számban résztvettek e kedves és sokakra nézve felejthetlen magyar mulatságon. Igazán sajnós dolog, hogy száz és oláh polgártársaink feltűnő módon távol tartották magukat e kedélyes estélytől.

E kedélyes mulatságért természetesen első sorban a bált rendező ötventagu bizottságnak és annak buzgó elnökének vagyunk lekötelezve, mert ezek költséget és fáradságot nem kimélve, mindent elkövettek a bál sikere érdekében. A rendezőség a bált megelőzőleg vagy három próbán begyakorolta a tánczoló közönséggel a gyönyörű magyar társas tánczot: a társalgót, a mely ily előzmények után nagyszerűen sikerült is. Nem csekély és jelentéktelen megjelenésű volt a közönségre az is, hogy a zenéről kétféle kar, t. i. a városi és a cigányzenekar gondoskodott; az előbbi négyesekhez és a körtánczokhoz, az utóbbi a társalgóhoz és a csárdásokhoz szolgáltatva a zenét. Mindezek nagyban fokozták a közönség tánczoló és mulató kedvét.

Ime, bármily rossz auspiciumok között is fogott hozzá az E. K.

E. ezidei estélye rendezéséhez, a rendezőség akadályt nem ismerő buzgalma segítségével munkássága ezuttal is sikert aratott és a társadalmi téren kifejtendő további tevékenységhez bátorságot merített.

Az ott megjelent hölgykoszoru tagjait az alábbiakban közöljük: *Kerczek* tábornokné, *Turkovits* ezredesné, *Dánffy* alezredesné, *Dánffy* nővérek, *Sebesy* mérnökne, *Bauer* Jánosné biróné és családja, *Pavelka* Ernőné, *Dajbukát* Szidi és Gabi, *Harmath* Lajosné, *Tutsek* Ella (Tordáról), *Ungur* Péterné, *Ruszu* csendőrőrnagyné, *Eitel* k. a., *Grünbaum* Valéria, *Hakmüller* Zelma, *Grünfeld* Salamonné, *Bocskor* Adámné, *Bibó* Lambertné, (Nagyvárad), *Speilné*, *Trepches* k. a., *Engelné* és leánya Katicza, *Horacsek* Emilné, *Karácsonyiné* (Hosszufalu), *Dengel* kapitányné (Sz.-Péter), *Czipu* Jánosné, *Lieber* Etelka, *Czink* Pálné, *Tutsek* Károlyné, *Lusztig* Marczelné, *Jekel* Frigyesné, *Hartel* Józefin, *Weber* Györgyné és leánya, *Ötvös* Berta (Sepsi-Szentgyörgy), *Adler* Jakabné, *Fellmerné* és leánya, *Steinhardt* Klemetin, *Broszek* Lujza, *Barabásné* és leánya Anna, *Pedura* Helén, *Mayer* Józsefné, *Sárosiné*, *Pokáné*, *Herszényi* Gizella, *Förder* Sándorné, *Jeckel* Gyuláné és leánya, *Jeckel* Helén, *Kopanits* Ödönné, *Honigberger* Helén és Róza, *Kováts* Aronné, *Walter* Béláné, *Bumberlené*, *Rauscherné*, *Mandel* Zelma, *Hakmüller* Zelma, *Bogáti* Etelka, *Szörcey* Erzsike, *Lukács* Sándorné, *Laurits* nővérek, *Tunyogi* Ferenczné, *Tunyogi*-nővérek, özv. *Gálfyné*, *Borosnyai* Katinka, *Papp* Istvánné, *Dömjén* Zoltánné, *Vittich* Károlyné, *Péchy* Árpádné, *Jahn* alügyészne, *Rozenkranz* nővérek, *Kecskemétiné*, *Kónya* Julcsa, *Matsko* Anna, *Barla* Gerőné, *Osztian* Zelma (Tordáról), *Habermann* nővérek, *Mátyás* Józsefné.

TESTVÉREGYESÜLETEK KÖRÉBŐL.

Háromszékvármegyei székelyegyesület.

Sepsi-Szentgyörgyön jan. 31-én tartotta előértekezletét a megalakítandó *Háromszékvármegyei székelyegyesület*. Az értekezletet nagyszámú közönség részvételével *Dálnoky* Károly megyei aljegyző nyitotta meg, ki jelezte, hogy a kibocsátott iveken 452 aláírás gyűlt össze. Az új egyesület célja lenne — ugymond — a székelység közigazdasági és kulturális érdekeinek előmozdítása, szükségleteinek felkeresése és kielégítése, sérelmeinek orvoslása, jogos kívánságainak teljesítése minden politikai ténykedés kizárása mellett.

Az értekezlet ezután a gyűlés vezetésére *Tompa* Miklós alispánt kérte fel, ki azt elfogadta és az ő vezetése alatt folyt tovább a tanácskozás.

Elsőnek *D. Veress* Gyula szólalt fel, ki hangsúlyozta, hogy az új egyesület az E. M. K. E.-vel és az Erdélyrészi Kárpát-Egyesülettel is szövetkezni kíván.

Kiküldtek még egy alapszabálykészítő bizottságot, mely után a gyűlés lelkes hangulatban szétoszlott.

Egyesületünk az új egyesületben testvér-munkását ismervén fel, meleg hangú levélben üdvözölte azt és felajánlotta szolgálatait.

FÜRDŐÜGY.

Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület az erdélyrészi fürdőkért és ásványvizekért.

Egyesületünk ez évben nagy, az ország határain is túlterjedő akciókat indít meg az erdélyrészi fürdők és ásványvizek érdekében: *Hankó*-nak az erdélyrészi fürdőkre vonatkozó könyvét kiadja magyar és német nyelven, az erdélyrészi ásványvizeknek raktárt nyit Budapesten és Bécsben; irodalmi és társadalmi összeköttetéseiben lévő összes erejét mozgositja, hogy a közfigyelmet az erdélyrészi fürdőkre és ásványvizekre irányítsa.

Eme hathatós akció fejében egyesületünk elvárja a fürdőtulajdonosoktól, hogy mindent elkövetnek, hogy fürdőjükön a vendégek jól érezzék magukat.

A múlt nyáron sok panaszt hallottunk egyik-másik erdélyi fürdőről. Egy udvarhelyvármegyei fürdőn szobárolszobára kellett egy mosdótálért futkosni; a vendégszobákból, fürdőkabinokból még a legszükségesebb dolgok is hiányoztak. Egy hirneves fürdőn az asztalra kerülő hús állandóan szagos, egy nem kevésbé ismert fürdőn az ellátás, tisztaság kritikán aluli volt. Egy negyedik erdélyi fürdőn a vendégek nem bírták a költségeket. Nem szándékos öngyilkosság-e ez? Éhezni, megcsömörölni, nélkülözni otthon is lehet. Kifosztani pedig csak egyszer engedi az ember magát. Ezért nincsen állandó törzspublikuma az erdélyi fürdőknek! Az ilyen fürdők ne várjanak támogatást egyesületünk részéről.

A bodoki „*Matild*“-viz hódítása. Az erdélyi részekben nagy hódítást tett a bodoki Matildviz. A nagy közönség, mely felismerte a kitünő élvezeti víz becsét, olyan nagy mértékben fogyasztotta e vizet, hogy több raktárból teljesen kifogyott a készlet. A tavasszal e magyarországi részekben is raktárt állít *György* József, a víz bérlője és kezelője.

A sztojkai fürdőt bérbé vették. *Eszterházi* István gr. a Sztojka fürdő tulajdonosa fürdőjét hosszabb időre haszonbérbe adta. A bérlő

a bikszádi fürdő igazgatója; szakképzettsége kezesseg arra, hogy a fürdőt arra a nivóra fogja emelni, a melyre kitünő gyógyító tényezői során már régen kellett volna emelkednie.

KÜLÖNFÉLÉK.

Vád az E. K. E. ellen.

Ily czim alatt egyik mult évi füzetünkben válaszoltunk a *Székely Nemzet*-nek egy tárczájára, melyben egyesületünk is említve volt. E cikkelyre a nevezett lap a következőket írja:

„Lapunk egyik tárczájában pár hónappal ezelőtt egy háromszéki turista tátrafüredi tapasztalatairól irt kedélyesen és szellemmel s a mint a dolog természete hozza magával, néhol összehasonlítást is tett a magyarországi és erdélyrészi állapotok közt. S a mint azután rendesen történni szokott, alaposan félre is értették. Mint a válaszból, annak minden tárgyiassága és tárgyszeretéből folyó melegsége daczára is látható a *Székely Nemzet* tárczáiróját *R. D. félreértette*. Intencziójában és vonatkozásában egyaránt félreértette. Mert a *háromszéki turistát* éppen ugy lelkesíti az erdélyrészi Kárpát-ügy, mint ennek derék munkását és tollvivőjét, *R. D.* urat. S mert épen az összehasonlítás által nyert kép útján akarta az E. K. E. céljait is megvilágosítani s a közönség fogékonyságát az üdvös cél megvalósítására befolyásolni, épen nem tételezhető fel róla, hogy az E. K. E. ellen „*vádat*“ akart volna emelni. A ki különben lapunkat figyelemmel kísérte s a ki látta azt az önzetlen támogatást, melyben ez a lap az E. K. E.-t alapításától fogva részesítette s a ki tudja, hogy az E. K. E. alapeszméjének kihirdetésében legelső nyilvános organum épen a *Székely Nemzet* volt: az bizonyára kizártnak tekint minden olyan törekvést, mintha lapunk az E. K. E. nagyfontosságú elhivatása ellen egyetlen sornyi agitációval is állást foglalhatna. Az E. K. E. programja a mi programmunk is. Az E. K. E. célja a mi törekvésünk is. Hozzávesszük még, hogy a „*háromszéki turista*“ még az E. K. E. központi munkássága ellen sem emelt „*vádat*“ ártatlan kifejezésével, hogy „ha tudná a módját ennek az E. K. E.“ Bizony, sok szép alkotás, sok eltemetett kincsnek értékesítése, erdőekben, föld méhében rejlő kövek és vizek gazdasági kihasználása várakozik ránk s az még ma mind megtörténnék, — ha tudnók a *módját*. De nem tudjuk még most. Épen ezt a *módot* megkeresni indult utnak az E. K. E. És jó nyomon jár. Csak haladjon azon az uton: meg fogja találni; annyi-val is inkább, mert annak keresésében sokan segédkezünk neki. Különben nagyon megszivlelendő az, a mit *R. D.* ur a *közönség*, a társadalom hozzájárulásáról mond. Minden központi agitáció, ügyszerető vezérférfiak lelkesedése kárba vezett fáradság, ha nincs közönség, nincs társadalmi érdeklődés, mely a hazafias munkásoknak segítségére jöjjön. Ebben az irányban sokat kell még irnunk, sok ha-

sonló intézmény elért sikereit kell követendő példaképen felmutatnunk s mi azt hisszük, hogy a ki ilyen szellemű törekvéseivel munkásul szegődik az E. K. E.-nek, nemcsak nem „vádol“ az, de hasznos és hazafias dolgot cselekszik.“

A *Székely Nemzet* válaszához semmi hozzáadni valóm nincs. Ha félreértettem a cikkely íróját, e válasz közreadásával ime helyre hozom hibámat, de mindenesetre örvendek, hogy a *Székely Nemzet*-nek alkalmat adtam egyesületünkről ekkora melegséggel és rokonérzessel írnia. Ez is siker!

R. D.

A „Gyilkos“ és „Szt.-Anna-tó“ domboru térképei a milleniumi kiállításon. Az Erdélyrészi Kárpát-Egyesület a Székelyföld e két természeti ritkaságát is be fogja mutatni a kiállításon. Értesülvén ugyanis arról, hogy a gyergyó-szentmiklósi polgári iskola tantestülete a *Gyilkos tó* és vidéke domboru térképét, mint taneszközt, ki akarja állítani, megkereste a testületet aziránt, hogy a fent nevezett tó plasztikai térképét engedje át az ő kiállítása részére is és egyszersmind felkérte, hogy a *Szt.-Anna-tó* és vidéke plasztikai térképét is készítse el számára. A tantestület mindkét megkeresésnek eleget kíván tenni s a *Gyilkos-tó* és vidéke domboru képéhez hozzá is fogott, mely után a *Szt.-Anna-tavat* és vidékét mintázza ki.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Bodoki MATILD-FORRÁS

különösen kötött szénsavban és szénsavas natriumban
rendkívül gazdag

krisztálytiszt, égvényes, vasas savanyúviz.

Elsőrangú aczél-forrás!

A viláfgorgalomban legfelségesebb, legolcsóbb és legegészségesebb, megfelelő szakértelemmel, természetűen kezelt, a maga nemében páratlan vasas savanyúviz.

Legelegánsabb borviz.

Vérszegénységen alapuló betegségeknel, a gyomor és az idegrendszer bántalmainál és női bántalmaknál megbecsülhetlen gyógyítóhatású kellemes ital! A „Matild“ viz szétküldése Sepsiszentgyörgy vasuti állomásról eszközöltetik, rendkívüli olcsó árszámítás mellett. Tisztább, egészségesebb és kellemesebb ivóvizet képzelni sem lehet ennél!

Tisztelettel **György József**, a forrás kezelője,

(1)

Bodok (Háromszék megye.)